

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. március – XVI. évfolyam 3. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájja:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Irányeszmék

2

Vasvári Pál
tanulmánya

Potomság

4

Lukáts János
esszé-novellája

Forradalmaink

9

Bakay Kornél
dolgozata

Nevet ránk
az égből Bacchus

11

Németh István
Utassy Józsefről

A sisak

14

Győri Andor
novellája

Úrvacsora

20

Papp Árpád verse

Ferences
versek

21

Katona Imre műfordításai

A Landerer és Heckenast-féle
sajtógép 1848-ból
Budapesti Történelmi Múzeum
Thaler Tamás fotója

VASVÁRI PÁL

Irányszem

(részletek)

A tekintély kormánya igen könnyen elfajulhat. Ez csak azon korra alkalmas, míg a nemzet gyermek, míg önértetre nem jutott.

A vezérnek tetszik a helyzet, melyben van. Szavait a nép isten igéjeként hallgatja, parancsait önkéntesen teljesíti... Mi könnyen eszébe juthat e vezérnek azon gondolat, miszerint „*e fenséges állást örökre biztosítani kellene*”. És a módokról gondolkodik.

„*Hogy a nemzet folyvást feltétlenül engedelmeskedjék, ahhoz szükséges, hogy az örökös gyermek maradjon.*” S az egyéni önérték lenyomja a milliók üdvének mérlegét, ha a vezér rosszakaratlalt bír.

Eddig a nemzet útmutatója volt, most ura, parancsnoka szeretne lenni. Hogy tanítói hatalma fennmaradjon, tanítványokra van szüksége. S szabályokat alkot a nemzet számára, melyek által ez örök gyermekségre kárhozthatik. A haza iskolává lesz, hol az egy tanító parancsától függ minden, s a gyermekeknek engedelmeskedniök kell, vagy akarják, vagy sem.

Tarthat-e e viszony örökké?

Nem fog-e a nemzet kinőni ezen iskolából?

Nem fogja-e bírálni tanítóját? Nem fog-e gondolkodni? Nem fog-e e szűk falak közül kivágnyi a szabadba?

A nemzetet nem lehetett örökre iskolás gyermekké kárhozthatni. Eljön az idő, midőn kinő a tanítói pálca alól! A tekintély láncai megszakadnak, s a felnőtt ifjú magát vakon vezetni nem enged!

A műveletlen tömeg mindent külsőjéről ítél meg: a dolgok mélyébe nem képes behatni.

„*Hol az egyéniségekre nincs tekintet, hol mindenki csak eszközül használtatik egy bizonyos célra: ott egyszerű műveket látunk véghezvive.*” Ezt szeretik megemlíteni a tekintély bálványozói, s előhozzák az ókor legnagyobb műveit:

„*Egyiptom szobrai és gúlái soha nem épülnek, ha a tömeget nem olvasztja egybe a tekintély parancsa; Kína falai föl nem épülnek, ha a nép erejét a hatalom nem összpontosítja; a perzsa nem alapít birodalmat; a középkor nem visel keresztháborút*” ...stb.

Mintha ez volna a nemzetek feladata!

Nem bámulatos tények véghezvitele, hanem a boldogság a cél, melyre a népek rendeltetvék. Nem látjuk-e az ily céltalan műveknél eleven gépül felhasználtatni a milliókat? – nem látjuk-e hódító háborúkban lélektelen eszközül lépni fel a tömeget? Éppen az ily céltalan műveknél gyilkoltatik meg a nép kebelében az egyéniség érzete, s öntudatlan géppé aljasuland az önkényes hatalom gyilkos kezében.

És van-e a gépnek élete? van-e saját célja?

Nagy műveket visz ez véghez, de arról mit sem tud, de az őt nem boldogítja.

A gépész él, s tetszése szerint mozgatja az egész gépezetet. Miért szeret géppel dolgoztatni a gyárnok? Mert ennek soha sem szükség pihenni, mert ez éjjel-nappal egyaránt dolgozik, s urától soha nem kér, nem követel, fel nem lázad, nem háborog. Ez a vak engedelmesség.

A tekintély korszaka tehát az állam végcélja nem lehet. Ez a nemzetélet gyermekkor. A tekintély kormánya addig szükséges, míg a nemzet önértetre nem jut.

A gyermekre ruhát kell adni. De ebből nemsokára kinövend, s akkor szélesebb öltönyre lesz szüksége.

Ha pedig a gyermekruhát vasból csináltatjuk, s rá lakatoljuk a kisdredre, hogy azt soha le ne vethesse: akkor gyilkosai levénk a kezünkre bízott ifjúnak. Mert a test e szűk vasöltönyben soha szabadon ki nem fejlődhetik. A gyermek összetörpül e rideg vasruhában, s megöregszik, mielőtt szabadon fölnevelkedett volna.

A nyílt sisakkal fellépő önkény meg nem bírja gyilkolni a nemzet életét.

De ha a zsarnokság parancsai törvényalakban adatnak elő, ha az önkény alattomos tervei mélyen eltitkolvák: akkor a nép egyenesen föl nem ingereltetik.

A műveletlen tömeg mindent külsőjéről ítél meg: a dolgok mélyébe nem képes behatni. A mézédés szavak fényes lepelül szolgálnak, mely magát a zsarnokságot is ragyogó alakban tünteti fel. S hányan ismernek rá a csábító kígyóra, mely e lepel alatt sziszeg?!

A zsarnok csak úgy gyilkolja meg a népet, ha annál erősebb: a képmutatás alattomos utakon játssza ki a milliók akaratát, s hatalmának alapja nem az erő, hanem az ármány, a mérge, a tör és cselszövény...

A képmutató hízelegve simul hozzád, s míg jobb kezével barátságosan átölel, addig baljában tört villogtat, mely szívednek van irányozva...

Ha halni kell: az oroszlán csapása sújtsa le a népet; mert az oroszlán még ölni is méltóságához illő nagylelkűséggel szokott...

Lehet-e kínosabb érzet, mint mikor a keblünkön melengedett kígyó halálosan megmar bennünket?... Ezt teszi a képmutató, ki nemzete bizalmával visszaél, s elárulja a haza ügyét.

A zsarnokságot az tartja fenn, ki azt meggyökerezteti a tömeg hitében. Ez beléveri a nép fejébe, hogy az önkény törvényeinek engedelmeskedjék, mert „*ettől függ jövője, üdve, boldogsága, élte, mindene*”... Ekkor az elnyomás nem egyenes, nem erőszakos, s így visszahatást nem idéz elő. Hitté válik a tömegben, hogy „*a rideg megnyugvás egyedüli menedék minden sújtás ellen*”.

Itt az egyéniség nagyszerű tudata nincs többé. Itt az emberi méltóság érzete ki van halva. Az ily ember az életcél nem keresendi önmagában. Emberből engedelmes géppé alacsonyult.

Voltaire a középkori történet kebellázító botrányainál e kérdést teszi önmagához: „*vajon mi okozta mindezeket?*” S a XVIII. század szellemkirálya, az új filozófia bálványozott félistene e botrányok kútforrását a nép tudatlanságában keresi.

Ha a nemzet fel van világosulva: nem leend többé engedelmes rabszolgája a vak tekintélynek.

A zsarnokság tekintélye olyan, mint a kísértet. Hatalma nem önerejében áll, hanem azon balfogalomban, melyet felőle a tömeg táplál. A kísértet nem erős, nem gyilkol, nem öl: s a nép mégis retteg tőle; mert benne rendkívüli erőt hisz rejleni, mellyel megküzdeni nem lehet, melyet legyőzni embernek nem adatott. Azonban ha e hiszékeny ember felvilágosul: a kísértet rá nézve többé semmi erővel nem fog bírni!

A zsarnokság alapja tehát a balhiedelem, tudatlanság, lelki sötétség. Oszlassuk el e fellegeket a láthatárról, és a sötétség meg fog szűnni!

■ ■ ■

Szükség, hogy az állam fölött kormányzók álljanak. De ezek legyenek olyanok, minő növényen a virág. A virág is felette áll a növénynek, és annak nedvével táplálkozik. De ez a növény tudta, akarata, beleegyezése szerint történik. Minden életerejét örömezt megosztja a virággal, mert abban önlétét látja képviselve, e virág színeiben neme tőkélyei összpontosulvák.

■ ■ ■

Szabad sajtó nélkül a közvéleménynek uralkodni nem lehet. Hogyan fejlődjék ott hatalmassá a közszellem, hol annak forrása betömetik, eltemettetik?

Ami a beszédre nézve a nyelv: az a gondolatra a sajtó. Ha a nyelv lebilincseltetik, hiába fog ott a szív érezni, hiába fog mozogni az ajak... nem szólhat; érzelmeit ki nem fejezheti.

De ki engedné nyelvét így lebilincseltetni?

Nem akarna inkább meghalni, minthogy ily örök némaságra legyen kárhoztatva?

A lélek alkotói erővel bír.

Ez folytatja a teremtő munkáját.

Mert hat nap alatt nem lehetett azt tökéletesen bevégezni...

S azért, ki a szellem e működését gátolja, az lázadást üt a teremtő ellen, mert ennek helyettesét, az ész akadályozza isteni hivatása teljesítésében!

Berzsenyi és a XVIII. század ezt mondá: „*Az ész az isten!*”

S kik ennek ellenszegülnek, azok nem lehetnek egyebek, mint ördögök, rossz szellemek, kiknek helye a pokolban van!

■ ■ ■

Szabad sajtó mellett a közvélemény maga fölött hatalmat nem ismer. S amily szabad a szellem, amily biztos ennek repülése, oly bizonyos ekkor a nemzet előhaladása is.

Ha a szellem földhöz van bilincselve: akkor szárnyaival csak vergődik és ekkor idéz elő zavarokat, küzdelmében megvérezi önmagát, bosszújában szemébe csapkod ellenének, ki őt fogja tartja.

De ha bilincseiből felszabadult, akadály nélkül repülend a határtalan légbirodalomban. Szárnyait mindegyre messzebb

terjesztendi. Árnya alatt fog megnyugodni az ember. Eggyé olvadand a testvér testvérevel, kit most nem ismer, kit halálos ellenének tart.

Csak így alakulhat egy világszerű közvélemény!

■ ■ ■

Michelet szétnézett Európában, s kebel-fájdalommal kiálta fel: „*Ki nem látja, hogy Európára keletről és nyugatról a halál árnyéka borul?! Hogy naponta kevesebb a világosság, hogy Olaszország elveszett, hogy Írland elveszett, hogy Lengyelország elveszett... És hogy Németország el akar veszni...*”

Ezen utóbbiak alatt szokás érteni a magyarokat is.

De ezt Michelet 1846-ban írta!

■ ■ ■

Európa – az igaz – már szinte ősülni kezdett. Fehér szálat vett észre hajfürtei közt s a halálról kezdett gondolkodni. De e hajszalak nem természetesen ősültek meg.

A százados küzdelmek buba meríték Európát, a hosszú álom elgyengíté őt: de álmából már felébredett, s ifjúi erőre kezd újra éledni!

Kitépi néhány ős szálaít. Jövőre nézve pedig biztosítani fogja magát a búbánat ellen. S ekkor meg nem ősülend.

A múltak romjain halhatatlan főnixként fog föltámadni az ifjú Európa!

Vasvári Pál

LUKÁTS JÁNOS

Potomság

P.S. honvédőrnagy, magyar költő emlékének

Augusztus 2-án írom ezeket a sorokat, százhatvanhét évvel ezelőtt te már két napja halott voltál. Ott feküdtél talán valahol a kút környékén, talán a hídnál (ott láttak utoljára a menekülők, te álldogáltál, aztán futásnak eredtél), de lehet, hogy sikerült messzebbre jutnod, arra, keletre, az erdő felé. Amikor tüdődből a levegő végképp kifogyott, nyilván lassítottál, megálltál, vagy lépésben poroszkáltál tovább. És mindközben lépésenként és pillanatonként fölmérted, hogy rohamosan csökken a távolság a magad szerény futása és az orosz dzsidások rohama között. Kerítették mindkét oldalról, meg hátulról is. Mindez már csak játék volt nekik, afféle öldöklési verseny. Akinek lova volt, vagy aki a harci szekérre fölgorhatott, már rég elmenekült, ott porzottak messze, Fehéregyháza felé. Már csak a maradék maradt, a gyalog menekülők. Ott, feljebb, éppen most veszi körül három kozák azt a botladozó honvédet, körbe forog, kardjával véd-visszaszúr, szánni való a kétségbeesett bátorsága. A dzsidával kiütik kezéből a kardját, a kozák hátat fordít, mintha otthagyná, aztán az oldala mellett dőf hátra, hogy a férfi mellét érje a szúrás. Szíven dőfés, így végzed majd te is! Még tíz lépés, még öt. Nem, előbb még azzal végeznek, aki ott a bokor tövében térdel. Nem rejtőzik, – sebesült. Te majd utána következél. Az erdő messze, a két dzsidás közel. Három, négy, öt.

Potomság.

De hát miért vagy te gyalog? Őrnagy vagy, szárnysegéd. Gyönyörű lovat kaptál a vezértől, aki kedvel. Aki szeret, aki ugyan katonaember, de megsejtett valamit a talentumodból. Vagy csak látja, hogy más vagy, mint mások? A saját lovát adta neked. Nagy hadimént, lehet, hogy neki túlságosan magas volt és széles az a ló. Hiszen a vezér alacsony, nehéz neki nyeregbe szállni, meg az egyik szeme is rossz (hogyan volna rossz, orosz gránát tett róla, hogy rossz legyen, meg egy homlokvágás, kardtól). A vezér persze nem azért adta neked a lovat, mert neki nem kellett, de mert tudta, neked kell a ló. Neked ló kell, csak úgy vagy biztonságban. Vagy a fenét, ki van biztonságban kétszázezer orosz és százhetvenezer osztrák között. Na persze! Szép mén, remek mén! Csak éppen enni kér. S ami enni kér, azt etetni kell! Miből? A családnak pénz kell, az utazásra pénz kell, a ruhára... A lóra nem jut. Fizesenek a verseidért, hiszen te mégis az vagy, aki vagy: költő. „A honvéd”, – ezer példányban, vagy tízezerben. Vegyék meg, nyomtassák ki és osztogassák a katonáknak. Mint imát, fohászt, amit olvashat, szavalhat, amin örömeiben-bánatában elszemelgethet harctéri magányában a honvéd. Száz forintot kértél érte, száz forint nem sok, neked egy vagyon. A családnak útiköltség, neked új csizma, a lónak elegendő abrak. A kormány sokallta a száz forintot, a felét kapta. Ezek mentek el számlálatlanul, nyilván fontos és halaszt-

A pákozdai csata

hatatlan célokra. Meg haszontalanságokra... A forradalmi kormány nem ad a forradalmi költőnek, hagyjuk, minden kormány – kormány, a költségvetésben fontosabb rovatok vannak, mint egy buzdító vers. A lovat el kellett árvereztetni, a vezér lovát, a te lovadat. Akkor most harcolhat gyalog az őrnagy úr! Futhat a maga lábán, az orosz dzsidások kerítenek, visszafogják a ló zabláját, minek fussanak tovább. Kímélni kell azt az állatot.

Potomság.

Forró a nyár, a holttestek hamar bomlanak, ideje mielőbb a föld alatt tudni őket. Amikor az oroszok végeztek a véres munkával és ellovagoltak, hamarosan megjelentek a segesvári polgárok és a héjjasfalvi polgárok, kapával, ásóval. Még megfertőzi a kutakat, a levegőt, ne bűzölögjön itt ez a sok dög! Gödröt nekik gyorsan, aztán bele. Itt már vége a szabadságharcnak! Ott a régi kőfejtő, alján a vízmosság. Húzd bele őket, Franz! Azt a jó csizmát nem kéne? Hagyd a fenébe! Ez itt még mozog! Majd megdöglök odalent, siessünk, Joseph! Még viszszejön valamelyik kozák, oszt azt hiszi, magyarok vagyunk! Hozzád beszállásoltak valakit? Hogyne, egy majort. Er ist ein braver Mensch!

Potomság.

Két magyarországi népcsoport is vetekedhetne a családfá-dért. Az egyik nagyon vetekszik érted, a másiknak eszébe se jut. Ahol nagyon vetekszenek érted, minden évben letörök vasbottal a kardodat vagy a lantodat, többnyire a márványkaroddal együtt. Mert hogy szobor vagy, Sándor, a város ligetében állsz. Abban a városban, amelyet te még magyar fővárosként ismersz, amely ma ismét főváros, de nem magyar főváros, ne kérdezz semmit, Sándor. Azt se, hogy ha maguknak perelnek, akkor a szobrodat, amely az ő fővárosukban áll, miért csonkítják meg, öntik le és firkálják tele. S ha még is kérdezni akarsz, talán őket... A szabadságharc éppen elbukott (igen, Sándor, tudnod kell: elbukott!), amikor több ezer fős fegyveres alakulatot állítottak föl. Ők, a „te néped”. Hogy mivel? Osztrák és orosz fegyverekkel. Hogy ki ellen? Hát a magyar szabadságharc ellen, amelyet addigra már levertek. Nem ők, ők csak parádéztek. Gyűlölködtek és páváskodtak, azaz: rendet csináltak. Aztán leszerelték és hazaparancsolták őket. Igen, ez ugyanaz a nép, amelyiknek a másik fele becsülettel harcolt a magyar szabadság mellett. Nem, mert ilyen vagy amolyan az anyanyelve vagy a vércsoportja, de mert a Kárpát-medencében a jövő zálogát a magyar függetlenségi mozgalomban látták. Az egyenruhásoknak árvalányhajas kerek kalap volt a fejfedőjük, százötven évvel később ugyanezt rendszeresítették legújabb kori hadseregükben, emlékeztetőül. Mire is? Sándor, azért minden március 15-e után kinő ismét a karod, márványunk, kurázsink maradt még. Nekik meg vasbotjuk...

Potomság.

A tábornokok, Sándor, a tábornokok csúnya véget értek. Meghaltak a hazáért, de nem harcmezőn, őrnagy úr, vesztőhelyen végezték tizenhárman. Alig két hónappal utánad. Közülük többen puskaport alig szagoltak, hivatalnok-tábornokok voltak, szemüvegesek, egyenruhát csak szemle alkalmával hordtak. És mégis odaálltak a fegyverletételhez, megadták magukat kegyelemre, a hadbírószágon érvekkel pöröltek, nem éltek a szökés lehetőségével. Pedig az oroszok örültek volna, ha megszöknek a magyar tábornokok, és életben maradnak. Az osztrákok örültek volna, ha megszöknek a

magyar tábornokok, és sikerül elfogni vagy szökés közben agyonlőni őket, akár a gyáva nyulakat. Nem tették meg, nem is kaptak kegyelmet! Volt, aki kapott! Tudod, mi volt a kegyelem? Kötél helyett golyó! Voltak közöttük rossz katonák, voltak bogaras hivatalnokok, voltak legénykedő világfiak, Sándor, a bitó alatt ezek a ráncok és karcok mind eltűnnek. Volt közöttük örmény, nem is egy, volt német és osztrák, volt szerb, volt horvát származék, némelyik egy szót se beszélt magyarul, te is tudod. Bár némelyik magyar tiszt is jobban beszélt németül, esetleg franciául, ahogy évtizedeken át megszokta a hadseregben, a szalonéletben. Te két főtiszttel is afférba kerültél, Sándor, megírtad, megírták. Leteremtettek, leváltottak, kabátgombok miatt okvetetlenkedtek veled. Rendszabály, őrnagy úr, rendszabály! A két tábornok közül az egyik bitón végezte, a másik túlélte a harcot, szinte egyetlen főtisztként. Tizenhárman a magyar szabadságért haltak, bátran és önként, Petőfi Sándor őrnagy, tudod, hogy egyetlen egy sem nyugszik közülük magyar földben?

*...minden évben letörök vasbottal
a kardodat vagy a lantodat,
többnyire a márványkaroddal együtt.*

Potomság.

A kormányzóval nem kedvelték egymást, és nem csak a száz forint miatt. Volt hiúság a dologban, nem is kevés. Mert az ősz vezér úgy kedvelt téged, mert a saját lovát adta neked, mert az elkobzott rangodat visszaadta. A hír, hogy paraszthadakkal állsz a Rákoson, számárság. Egyikőtök se hitt benne, de őt zavarta, hogy rólad föltételezik. Ti ketten voltatok a forradalom, az utókor úgy mondja: „kéz a kézben”. Találkoztatok-e bármikor is személyesen? A kormányzó két héttel Segesvár után külföldre menekült, a törökhöz, a mohamedánhoz, a Balkánra. Az ő személyét biztosítani kell, a jövő záloga. Soha többet nem lépett magyar földre. Temetése a legnagyobb magyar temetés volt, sírja a legnagyobb magyar síremlék. Megérdemli. A te személyedet nem kellett biztosítani, nem voltál záloga a jövőnek. Nem volt temetésed, nincs sírod, Sándor, se kicsi, se nagy. Talán valamelyik tömegsírban osztod a sorsot harcostársaiddal. Az emigráció keserű kenyér, őrnagy úr, megessi a lelket, az ember legjavát. Gyalázatos marakodások és kicsinyes irigységek színjátéka az emigráció, az ingyenélés és az idegen hatalom kegyeinek farkcsóváló keresése. A színész (Egressy Gábor, ismered, tapsoltál neki a pesti magyar színházban) egy évig bírta, aztán hazajött. Inkább a meghurcoltatás, a tiszta lelkiismerettel vállalható börtön, mint tanúság a bálványozott nagyok lelki leromlásában. A volt miniszterelnök (nem a márciusi) terhelő bizonyítékokat szállított a kormányzóról, két és több színben tündökölt. Az ősz vezér, Sándor, a te tábornokod, mohamedán lett, renegát lett, janicsár aga. Megtagadta Krisztust, még ha színleg is. Kevesen követték, hívei (társaid) ezt már sokkalták. Hazájáért tette, amelyet négyszer osztottak föl egymás között a hatalmasok, igaz, de te most az asztalra vágnál haragodban, Sándor. Igazad volna, még se tedd! Az számít, amit akkor, ott, együtt tettetek, nem a vergődés testi-lelki kínja és a hanyattatás.

Potomság.

Nagyon csekély, jelentéktelen dolog, – ezt jelenti. Ez volt az utolsó szó, amit életedben hallottunk tőled. Amint előtűnt a kozák lovasok karéja, a porfelhő a menekülők nyomán, amint az esti napfény megvillant a dzsidák vashegyén, – akkor mondtad. Amint rémülten figyelmeztetett a doktor, maga visszahúzódott a sebesültek lazarettjébe, te pedig előrefutottál a halálra szántak közé. Hogyan jutott eszedbe, miért éppen ez a szó? Nem tudtad vajon, mi vár rád? Bízta a vezérben, a szerencsében, a futásban, magadban? A huszonhat éves ifjú legénykedése volt ez, a szárnyaló lélek harcra kész kiáltása? Vagy éppen, hogy mindent tudtál pontosan, őrnagy? Láttad már napok óta a szűkülő harcteret és a fulladozó életet? És most – tudtad, – itt befejeződik? Az a kozák lovas hozza dzsidája hegyén a halált, amelyik ott, a kukoricás sarkánál bukkan elő, vagy az a kucsmás jobbról, a pej homlokú lovon? Kettejük közül melyik, – kétséged már csak ebben lehetett. Lepergetted már a halálotat korábban is? Nem a világszabadságos versben, ott persze, igen. A magad halálát, annak az egy embernek a halálát, aki te vagy. Bizonyosan megtetted, hiszen magyar vagy, hiszen katona vagy, hiszen költő vagy. Vagy soha nem tettél ilyet, hiszen élő vagy, aki életre és győzelemre született? Mi másra számíthat egy élő, mint életre, még ha mondja is, hogy a halált beleszerkeszti verseibe, bele álmaiba, – az életébe nem szerkeszti bele. Mondtad a szót: nagyon csekély, jelentéktelen dolog, azaz: potomság. De mondhattad-e volna másként az átlátott és megérezett halált, a „nincsen tovább!” hangozhatott-e volna másként a gyalogosan menekülő költő-őrnagy száján, mint a te

Petőfi Sándor 1848

Ezernyolcszáznegyvennyolc az égen
Egy új csillag, vérpiros sugára
Életszint vet a betegségében
Meghalványult szabadság arcára.

Szent szabadság, újabb megváltója
A másodszor súlyedt embereknek,
Drága élted miljom s miljom ója,
Ne félj, téged nem feszítenek meg.

Elbuvék a békesség galambja,
Fészke mélyén turbékolni sem mer;
Háborúnak ilyve csattogtatja
Szárnyait a légben vad örömmel.

Hah, ti gyávák, ti máris remegtek?
Ez csak kezdet, ez csak gyermekjáték...
Hátha mindazok beteljesednek,
Amiket én álmaimban láték!

Eljön, eljön az ítélet napja,
A nagy isten véritéletet tart,
S míg jutalmát jó, rossz meg nem kapja,
Már nyugonni sem fog addig a kard!

fanyarul becsmérő, visszafogott, mindent latra tevő, utolsó sóhajtó, magad megőrző módján? Ami volt, elmúlt, ahány lélegzetvétel még hátra volt, egy számjegyre csökkent, minden út a segesvári domboldalra vezet, ott kell a léleknek kiömlenie!

Potomság.

Kedd, kedden esett az ütközet, kedden jó dolgok nem történnek. Összesen 2700 főből állt a sereg, 16 ezerből az ellenség, hatszoros túlerő, tüzérbőben tízszeres. És lélekben...? Támadni felelőtlenység, nem támadni hiba. Támadni istenkísértés, nem támadni elszalasztott, egyetlen lehetőség. Két orosz sereg között, mintha nem venne tudomást az egyikről, úgy támadta meg a vezér a másikat. Oroszok? Te, Sándor, tudod, hogy az „oroszok” nagy része lengyel volt? Amikor húsz évvel korábban eltiporták az ő forradalmukat, belekényszerültek az orosz hadseregbe. És hát, egy ilyen „maroknyi lázadó” ellen, mint a magyar szabadságharc, elég a közelben állomásozó lengyel ulánus és kozák dzsidás hadtest. „Magyarlengyel barátság”, – ezt a fejezetét elfelejtjük. Az oroszok nem hisznek a szemüknek, színlelt támadást gyanítanak, miközben hátukban bizonyára fölfejlődik a magyar főszereg. Nincs főszereg, ennyi az egész, de ezt csak Bem tudja, meg a suhancokorú tüzérfiúk, akik üdvrivalgást hallatnak minden találat után. Találat pedig van, elesik maga Szkarjatyin tábornok, már a hadsorokat úgy rendezik, hogy a visszavonulás rendben történhessék. Itt a délután, és a magyar támadás még mindig késik. Lüders, a túlélő tábornok rájön végre, nincs magyar főszereg. Ez a maroknyi had van, ezek a tüzérgyerekek. Haragjában általános támadást indít, és elkiáltja: Ma nem ejtünk foglyot!

Potomság.

Tizennyolc éves volt, hogy megismertétek egymást, tizenkilenc, hogy feleségül vetted, húsz, amikor megszülte a fiátok, huszonegy évesen özvegy, huszonkettő és újra asszony. Csodálatos és iszonyú négy esztendő, a te ragyogásodban, a te árnyékodban. „Feleségek felesége”. Júlia szivarozik és nadrágban jár (szörnyűség!), rendben tartja a három szobát (amit te meg Jókai Móric telefüstöltök és teleszórjátok tervekkel, indulatokkal), kokárdát varr nektek a nagy nap vigíliáján, másnap megfoganja a szabadság fiát, nem tudja még, hogy a legszerencsétlenebb magyar árvát fogja a szíve alatt hordani. Utazik, rohan utánad, melletted, nélkülöd, csecsemővel, gyenge szemmel, gyenge tüdővel, Pest, Debrecen, Mezőberény, Nagyszalonta. A hírek tőled, a hírek rólad. A hír. Ő elhiszi, ő tudja, hogy igaz. Az első, az egyetlen. Ő ismer téged, tudja: te nem esel fogságba, te nem sebesülsz meg, te nem kerülsz elő évtizedek múlva. Te csak meghalsz! Te Petőfi vagy! Lichtenstein herceg, az kicsoda? Osztrák hivatalnok, útlevegyi beamter? Júlia menekül. Mi elől: a zaklatások elől, te előled, önmaga elől? A kérdések és a szemek elől: Hol van Petőfi? Hova tetted Petőfit? Ki jöhet Petőfi után? De hiszen meg se halt! Várták visszatérted, mert nem képzelhették el halálotat. Várták visszatérted, hogy büntesd meg őt. Egy évet se várt, menekült a nevedtől. Menekült az emlékedtől? Egy halott szobor felesége nem akart lenni, vagy békés rejtékhelyet akart teremteni mindannak, ami belőled és belőle megmaradt? Egy nemzet özvegye lett, nem bocsátották meg neki a te halálotat. Ha veled hal – óriás, túlélte – törpe lett. Nem sok hiányzott, hogy óriás legyen, nem kellett sokat tennie, hogy törpe legyen. Az első után három gyermeket szült

még, – életre, nem boldogságra. És, ha kinyitotta könyvét (a valódit, a benne élő), hogy olvashatta: „*Ki könnyeden elfeledéd hivedet?*” Kedélye elborult, szerelme elfonnyadt, a rák szétrágtá testét. Miattad, Sándor? Érted? Az árnyékok súlya alatt?

Potomság.

„*Ide, ide, fiamat kezembe, Hadd szorítsam a szívemhez őt!*” Szorítsd, Sándor, nem szorítod sokáig, alig volt háromnegyed éves, és már árvának sírhatta magát. Pedig jó apja voltál, okos és szerető apja. És jó anyja is volt, sőt jó mostohája, gyámja. Jó volt hozzá István öcséd is, embert akart faragni belőle, még ha parasztembert is, helyben maradót. Mindenki jó volt hozzá, – csak a sorsa nem. Szökésből szökésbe szökött, menekülésből menekülésbe menekült. A te fiad volt, nála csak te vándoroltál többet Magyarországon gyalog, kocsin, cél és biztonság nélkül. De te tudtad, hová visz az a két rongyos csizma, vándorlegény. Ő csak azt, mi elől menekül. Sándor, te előled! Nem, ez így nem igaz! A neve (a neved) elől, az emléked elől, az emberi reakciók elől, amelyek rettenetesek voltak, ha hordozói gyűlölték Petőfit, és borzasztóak voltak, ha viselői rajongtak Petőfiért. Nem, költő semmiképpen, ő inkább színész... De hiszen te is! De te ott kezdted a pályát, ő ott is végezte. Erős fa gyenge ága, – nem az ismeretlenségbe halt bele, a túlismertségbe. Valamiben azért megelőzött, Sándor, nálad is fiatalabb volt, amikor vége lett, huszonnégy éves. A jó öreg kocsmáros, a legszeretőbb anyja, István öcséd és Zoltánka, – már régen együtt vannak. Te hiányzol közülük!

Potomság.

„*Itt járt Petőfi. Mi is bűjtattuk. Üzeni: visszajön.*” Száz alakban született újra, száz szélhámos öltötte magára kihajtott, fehér gallérodát, és nyíratta (vagy ragasztotta) franciásra-kackiásra szakállkádát. Hazudtak, ettek-ittak, elszeltek? Visszaéltek a neveddel, a jó lelkek örök hiszékenységgel? Hát persze! A hit, Sándor, a vágyakozás utánad, nagyobb volt mindennél. Egy nép óriásira nőtt és törpére tört hite akart téged mindenáron újra megteremteni. Tudták az udvarházak, a parókiák, a polgárlakok lakói, hogy nem te vagy, aki Petőfinek mondja magát? Egy idő után, persze, tudták. De jó volt hinni, jó volt bízni, regényes álmokat szöni a dicsőségről, amely nem is olyan régen volt, és a dicsőségről, amely, ha beszélünk róla, hátha valósággá szövődik. Aki Petőfinek mondta magát, magyarnak mondta magát. Jó volt még egyszer hinni, hogy bátrak vagyunk és játszunk az életünkkel, mert magát Petőfit látjuk vendégül és bűjtatjuk. A magunk kis mindennapi zendülése volt ez, szabadságharc békeidőben, ahol a nyúlászví is lehet hős, az óvatos is rettenthetetlen.

Potomság.

„*Petőfi önerét mártja, Ujjal a hon nevét áldja.*” A tisztaszoba falát díszítetted, a szentek házi arcképcsarnokában foglaltál helyet. Pedig, aki képedet a szentély falára (vagy a kocsmá falára) tűzted, már maga is tudta a költőutóddal együtt: „*Csitt, mindez ponyva ma, dalnok, Jó bajtárs lett ama zsarnok!*” Így aztán, Sándor, a képed mellé egyik oldalt a kormányzó képe került (felhők között, glóriásan), a másik oldalt pedig annak az ábrázata, akit életedben „véreskezű kamaszként” emlegettek, aki azután puritán, agg királlyá légiessült. Te szikla maradtál, de a kor alaposan megpuhult, meg el is sivatagosodott, egyre inkább csikorgó sziklamorzsa lettél a rozoga malomkerekek közt. Már állt a szobrod a pesti Duna-parton. Az első, nagy sokára, a megszavazott, de csak nehezen csordogáló nemzeti közadakozásból. Aztán gombamódra nőni kezdtek a Pe-

tőfi szobrok városok-falvak főterein, a Petőfi utcák és Petőfi terek metszéspontjában. És mire minden település bronzba álmotta a maga Petőfijét, széjjel hullott az ország, széjjel a nyelv, a bölcs aggastyánt letépdették a falról, a Petőfiket (a Kossuthokkal együtt) beolvasztották, hogy idegen nevű és viseletű költő- és forradalmárcocokot formáljanak belőlük. Ahol szoborba faragóid elég gyorsak és elég bátrak voltak, ott padlásokra, istállókba menekítettek, a nemzet és a padlás sötétjében aztán valóban kezét foghattatok a kormányzóval. Hitelesebb emigráció volt ez, mint a félszázaddal korábbi. Evilági tisztító tűz. Te hideg bronzfődet kockáztattad, rejtegetőd a saját (nagyon is meggondolatlan) fejével tette ugyanezt.

Potomság.

Szobrod állt mindenhol, sírod nem volt, nyughelyed – ki tudja, hol. Minden Petőfi-szobor volt a sírod, és minden Petőfi-sor egy-egy sírvers fölötted. Fellengzős ez így, de éppen hozzád olyan nagyon illett ez a (meg ne haragudj a szóért!) ez a sírtalanság. Ez a bizonytalanság, ez az elperelhetetlenség. Az érzés, hogy egy nemzet halottja vagy. Ahogy élnek is egy nemzet nyughatatlan és garabonciás élője voltál, halottnak is egy sírdombhoz köthetetlen, halottnak elképzelhetetlen élő vagy. Aki Segesvárnál nem a földbe, hanem inkább a mennybe szállt. Petőfi mértékű, egyszeri és megismételhetetlen volt a földi pályád, befejezetlen és tovább száguldó üstökös lettél halálodban is. Borzasztó lett volna, ha százhatvan március százhatvan idusán kivonul megannyi hívő és hitetlen híved, „szirmot, virágot, koszorút” rak le sírod köré, majd hazavonul megnyugodva. Ünnepe múltával pedig kocsi számra gereblyézhetted volna össze koszorúdat a temetőr. Aki pedig kérdezni tudott, és kérdezni mert (mert azért mindig voltak ilyen megátalkodottak!), az megkérdezte, rólad szólva: „*Hol a szem, szemével farkasszemet nézni?!*”

Potomság.

Abban az esztendőben, Sándor, Magyarországon március októberre esett, és az októberi ifjak semmivel se voltak rosszabbak a márciusiaknál. Kedden kezdődött, és kedden néha

Petőfi halála – Lotz Károly grafikája

csodálatos dolgok történnek. Tizenkét napunk volt rá mind-össze, hogy a magunk Tizenkét Pontját megalósítsuk. Tizenkét nap irtózatosan kevés, és irtózatosan sok! A szabad sajtónak csak egyetlen mondat széjjelkiáltására volt ereje: „*Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon!*” Mintha a te szavad süvöltött volna ebben a mondatban. Aztán ez a forradalom is elbukott, Sándor. Most elég volt hozzá az orosz fegyverek jelenléte. A megtorlás a sokszorosa volt az aradinak, az elesettek harmincöt éven át csak földben voltak, nem nyughelyen. „*Holttestükön át fújó paripák száguldottak...*” – nem a kivívott diadalra, hanem hogy még emlékü se maradjon. Az emigráció fél évszázada tart, magyarok százazrei szakadtak le a nemzet testéről – örökre. Az elbukott forradalmak és megtorolt felkelések országa a miénk, a szabadságról szőtt, ünnepi álmokat a féken tartott hétköznapokon kell valósággá változtatnunk. „*Nem gyávábban, mint amennyire muszáj*”.

*Te mégis, mindenek fölött költő vagy,
őrnagy úr, aki századokra átformáltad
a szót szájunkban...*

Potomság.

Egy-két kósza hír és hírhozó érkezett, hogy Szibériában sírodra letek. Megelevenedtek a fogolyhajtás évei, a fogság évtizedei, a szabadulás az idegenben, az újrakezdés illúziója, majd az irgalmas halál, – mindez a Bajkál-tónál is messzebb, valahol. Homályos szóbeszéd, emlékezés az emlékezőkre, alig álcázott üzlet sanda szándékával. Sok minden volt a hírekben, csak Petőfi nem, csak költészet és személyiség nem. A sírt, amelyet százötven év milliónál több sírja közül a tiédnek kineveztek, felbontották. A Bajkálon túli temető sarkában az „idegenhitűek” nyugodtak, amíg hagyták nyugodni őket. A csontvázat – orvosok mondták – gyaníthatóan egy asszony hordta életében, alighanem a falu réghalt zsidó kereskedői közül valakinek a lánya. Sándor, te zsidó lány sose voltál életben, fektessétek vissza azt a csontvázat, hogy az álmát tovább aludja, a háborgatásért kérjete bocsánatot. Hogy ez a keskeny csípőjű, alacsony csontváz hordozta-e azt, akit életében Petőfinek neveztek, nem derült ki bizonyossággal. Akiben így él a hit, táplálja és vesse szemét a Bajkál-tó irányába, az Úr színéhez Segesvár és Barguzin egyformán közel van. De, alighanem többen vannak, akik a lelkükben élő és a lelkükben hordott Petőfi-képet megingathatatlanul hordozzák tovább, nem cserélve föl bizonytalan és porló, idegen csontokra.

Potomság.

A magyarországi rádió (talán éppen az önmagára igényes Petőf-adó) fiatalokat hívott meg műsorába, hogy korszerűtlenségedet hangoztassák. El is rőfögték szépen mindannyian, hittél (az ő hitükkel) tuszkoltak át az irodalom hátsóudvarába. Aztán kerestünk téged, Petőfi, a megkérdozettek szegényes emlékezetük mélyén kotorásztak, szülővárosod első embere egyetlen versed címét sem ismerte. Kínlódásán jóízűen kacagtunk, pedig sírnunk illett volna e közös szégyenünkön. Valamelyik következő márciuson (a márciusok és az októberok akkoriban egybeestek, egyformán ünnepelték és egyformán büntették őket) azért más ifjak „megtaláltak”, és

éppen a te időszerűségedet kiáltották el. A Lánchídon vonultak éppen át (amelyet Széchenyi épített, Haynau avatott – magyar híd!), amikor a híd két végére hatalmi pecsétet ütöttek, és annak az esztendőnek a márciusi ifjait gumibottal kergették széjjel. Sándor, te emlékezhetsz rá, az osztrák sorakatonaság 1848. március 15-én tétlen maradt a fegyvertelen tüntetőkkel szemben. Százharminc s egynéhány évvel később jeleskedtek a rendtevében a rend magyarországi őrei, meg azok a magyarországi „civilék”, akik csak a te ünnepeden szoktak fegyvert fogni, – a téged ünneplő ifjak ellenében. A sikeres embervadászat fölötti örömeben pedig – most téged idélek és profanizálalak: „*a Helytartótanács elégedett vala, és hencegni méltóztatott*”.

Potomság.

Fut az idő, a mi időnk, te ezt persze nem érzékeled, Sándor. Be kell lépünk az új évszázad, sőt az új évezred kapuján. Mit lökjünk ki, hulladékot, mit hurcoljunk tovább még egy darabig, és mihez ragaszkodjunk, mint szemünk világhoz? És felőled is szólni akartam, valamely bölcs számvetést készíteni rólad. Te mégis, mindenek fölött költő vagy, őrnagy úr, aki századokra átformáltad a szót szájunkban, s a gondolatot agyunkban. El akartam mondani, hogy a szabadság és az emberiség fogalmait ma is úgy ejtjük, ahogy azt te-ti megfogalmaztátok. Akkor, ott, a másfél nehéz és gyönyörű év alatt. Akartam szólni arról a csodáról, a magyar szellem és nyelv csodájáról, amely téged, a szerb származék apa és a szlovák eredetű anya gyermekét hiteles magyarrá formált. És bizonyító rendbe kívántam állítani számos emberi, költői, politikai s ki tudja, még milyen érvet, amikor kezembe került egy könyv. Nem rólad szól ez a könyv, Petőfi Sándor, de mellékesen (nagyon is nem mellékesen!) te is kaptál benne másfél sort. A legnépesebb és legbefolyásosabb magyarországi nemzetiség történetét veszi sorra a vaskos kötet. Már a rómaiak korában is itt éltek ők – írja –, jóval a magyarok előtt, s ami csak szép és jó ezer év alatt esett e tájon, mindent ők cselekedtek. Egészséges önbecsülés ez, tanulni kellene belőle! A tetes mű 434. lapján (jó hátul, ahol már ellankad a figyelem) olvashatja, aki eljut odáig: „*Már a reformkor egyik legnagyobb hatású és kimagasló egyéniségének, Széchenyi István grófnak az újramagyarító gondolata is németellenes volt, de még veszélyesebbnek tekinthető Kossuth Lajosnak és Petőfi Sándornak az asszimilációt erőltető nacionalizmusa. ...A magyar politikusok a magyar költők és írók nacionalista gondolatait magukévá tették...*” (Ezek a magyar politikusok már csak ilyenek! No, nem mind!) Ezt a könyvet egy időben jelentették meg Magyarországon magyarul és Németországban németül, hadd tanuljon egy kis magyar történelmet az a német is. Ti, akik egykor éltetek, mindezt persze tudjátok, és nyomon követitek, én mindezt csak mihez-tartás végett mondom. Hogy, akik ma élünk, mi is minél többet megtudjunk mindebből. Nem éltél és nem haltál hiába, Petőfi Sándor, e könyvnél meggyőzőbb bizonyítékkal aligha szolgálhatok. A néped természetesnek érzi nevedet, és már el-elfelejtget, beépültél lelkébe, be nyelvébe, szellemébe. Ünneped Magyarországon piros betűs, születésed napja az esztendő kezdete. Mindez rendben is van, a nagyok sorsa ez, az élő költők megszobrosodásának természetes folyamata, ha tetszik, ha nem. De, hogy az ellenségeid (vagy akik nagy büszkén közéjük sorolják magukat), százötven év távolából is ilyen haraggal és félelemmel emlékeznek rád, Sándor, ez nem potomság!

BAKAY KORNÉL

Forradalmaink

Kimondjuk a szót: forradalom, de nem gondolunk arra, milyen értelmű fogalmat használunk. Nyilvánvaló, hogy a gyök a *forr* vagy a *for*, amelyből jön a *forog*, sebesen mozog értelemben. Egy olyan mozgás, amely változást hoz. *Forr* a must, *forr* a bor, *forr* a víz. De érzelmileg is a változást jelzi: *forr* benne a mérég, *forrnak* benne az indulatok, a seb *beforr*. Innen a *forradalom*: olyan népmozgalmi cselekmények, amelyek megváltoztatják a fennálló társadalmi viszonyokat. A latin kifejezés már többet mond: *conversio rerum publicarum*, a közönségi dolgok megváltoztatása *revolutio*val, azaz felforgatással (*revolve* azaz *felforgatni*). Ez már erőszakos cselekmény, a fennálló társadalmi szerkezet radikális (gyökeres) megváltoztatása. Az alkotmány megváltoztatása erővel, erőszakkal, ez már durva fellépés. Ha a társadalmi viszonyok megváltoztatása nem erőszakkal történik, az „csak” reform, azaz a *reformatio*. Az új dolgok elindítója békés eszközökkel (*molitor rerum novarum*) a reformer.

A nagy kérdés az: köteles-e a nemzet belenyugodni a változatlanba, avagy fel van jogosítva a szükséges reformokat erőszakkal életbe léptetni? Jogos-e a forradalmi hang (*vox seditiosus*) a megváltoztató dolgok (*ad res commutandas*) kikövetelésére?

Ha a jogtalanság súlyos, akkor jogos a forradalom.

1848-ban forradalom volt Pesten? Európában valóban forrt a világ. 1848 februárjában jelent meg Marx *Kommunista Kiáltvány*a s ez (is) felkorbácsolta a párizsi proletárok indulatait.

1956, Budapest

Törttek, zúztak, erőszakoskodtak. Ám a magyar ifjak, Jókai Mór, Vasvári Pál, Tompa Mihály, Bulyovszky Gyula, Vidacs János, Irányi Dániel, Degré Alajos, Lisznyay Kálmán, Kerényi Frigyes, Öbernyik Károly, Egressy Gábor 1848. március 14-re békés népgyűlést szerveztek, március 19-re pedig nagy lakomát a Rákos mezejére. Nem lázadást szerveztek, nem revolutiót. Békések és örömteliek voltak, mint 60 évvel ezelőtt a felvonulók, itt Budapesten, akik természetesen nem sejtették, hogy a nagyhatalmak ármánykodásának eszközei.

Ma meg tudjuk-e mondani, hogy 60 évvel ezelőtt forradalom volt-e vagy a kommunista reformerek által szervezett tüntetés egyszerűen átcsapott szabadságharcba? Szovjet provokáció volt-e az indító rugó? A rejtett vagy titkolt adatok azt sejtetik, hogy a szovjet és a magyarországi kommunisták eltervezett akciójaként kezdődtek az események, mégpedig azért, hogy az 1955-ben semlegessé vált Ausztriából kivonuló szovjet haderő továbbra is Magyarországon maradjon.

Mi volt mégis az óriási különbség 1848 és 1956 között? Egy lánglelkű, csodálatos zseni volt az ifjak között: Petőfi Sándor, aki mindenkit képes volt magával ragadni. A magyar reformkor azért felülmúlhatatlan, mert voltak nagyjaink. A magyarságnak igazi szellemóriásai voltak. Széchenyi István, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Batthyány Lajos, Eötvös József, Klauzál Gábor, Wesselényi Miklós. 1956-ban azonban nem voltak szellemóriásaink. Reformkommunistáink voltak. A Petőfi Kör tagjai, Tánczos Gábor, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Nagy Imre és társaik. 1945 után a bolsevikoknak az volt a legfőbb törekvésük, hogy megfosszák a népet a vezetőitől, Mindszenty Józseftől, Ravasz Lászlótól, Bethlen Istvántól, akikből még nem vették ki a jellem, az önálló gondolkodás, a tiszta értékrend. A fő cél a középosztály likvidálása volt. 1945 és 1965 között 60 ezer embert megöltek, ebből 3600 főt kivégeztek, 13 ezer családot kitelepítettek. Az 1980-as évekre a nemzeti értékeket megőrző és megeremtő magyar középosztályt lényegében megsemmisítették.

A középosztály után a parasztság következett. Az igazi vezetők nélkül maradt néptömeg a „*hőkölő harcok szolganépe*” lett. A nép vezetők nélkül csak tömeg, amely ide-oda hömpölyög, égbe emel akárkit, majd megkövezi ugyanazokat. Gondoljunk 1957. május 1-jére. Borzalmas emlék felidézni a tömeggyilkos Kádár János éltetését, fél évvel a szabadságharc után.

A maradandó, tartós eredményeket azonban 1848-ban sem a lelkes ifjak, hanem a pozsonyi országgyűlés vezérei, Széchenyi és Kossuth biztosították. Kossuth Lajos meg is inti Petőfiéket, mondván: a jognak mindig meg kell felelnie az erkölcsi törvényeknek és a nemzet érdekeinek!

1956-nak nem lett tartós eredménye. Lényegében semmit sem sikerült elérnünk. Nem lett maradék kis országunk semleges állam, nem vonultak ki a megszálló szovjet csapatok, nem őriztük meg nemzeti vagytonunkat, nem zárkoztunk fel Ausztriához, amely 1955-ben épp olyan megszállt és elmaradt ország volt, mint Magyarország.

Az 1956-os felkelést és szabadságharcot ellopták tőlünk. Szent eszméinket elárulták. Az 1956 és 1990 közötti 34 évben a Kárpát-medencei magyarság zöme Kádár-népe lett. Elszoktunk az értékteremtő, szorgalmas munkától, elszoktunk a közügyekbe való beleszólástól. A legtöbb emberben fel sem merült a legfontosabb kérdés: mi magyarok, mi végre vagyunk a világon? Miért volt érdemes, több mint ezeréves harcunkat megvívni a megmaradásunkért? Fiataljaink, értékes elméink özönlenek nyugat felé. Ma már ősi földünkön, a Kárpát-medencében, alig 12 millió magyar él.

Sem 1703-ban, sem 1848 márciusában, sem 1956 október 23-án a szó, a fogalom klasszikus értelmében nem volt forradalom. Ezt tudták a beavatottak is. Gondoljunk a „*tetszetek volna forradalmat csinálni*” ironikus kijelentésre. Változásokat kívánó embertömegek békésen, de határozottan adtak hangot követeléseiknek. Csak a durva erőszakra válaszoltunk fegyverrel, de ez már felkelés volt, nem forradalom. Népfelkelés, amely szabadságharcra szélesedett.

Egy lánglelkű, csodálatos zseni volt az ifjak között: Petőfi Sándor, aki mindenkit képes volt magával ragadni.

A szabadságharcot idegen katonák, hódító és megszálló hadseregeként leverték. A harcokban elesett legalább 2200 magyar, míg a Vörös Hadsereg, állítólag, mindössze 700 főt vesztett. Az USA szabad kezét adott a Szovjetunióknak. A népfelkelés elbukott. A zavargásokat előkészítők elérték a céljukat. A megtorlásban bebörtönöztek 24 ezer embert, kivégeztek 454 magyart (ám „hivatalosan” máig csak 229 főt ismernek el), elmenekült nyugatra legalább 200 ezer polgárunk. A vérengző Haynau 1849-ben 35 hőst végeztetett ki.

A szabadságharcban kétszeresen is vesztesek lettünk. Nemcsak a háborút veszítettük el, de elvesztettük a hitünket is, mert bíztunk a Nyugatban. A *New York Times* 1956. november 15-én ezt írta: „*Miért nem küld az ENSZ ultimátumot a Szovjetunióknak a csapatai egy héten belüli kivonására s az azonnali fegyverszünetre? Miért nem küld az ENSZ rendfenntartó erőket Budapestre?*” A *Washington Star* 1956. december 28-án azt írta: „*Magyarország tragédiája Washingtonban történt, nem Budapesten.*”

Ma is az a nagy kérdés: hogyan hittünk nekik? S miért hiszünk ma is? A hatalom mindig nagyon értett ahhoz, hogy cinkosaivá tegye a szolga-alattvalóit. A jellemgyenge és közép-szerű értelmiség cserben hagyta a népet. Azt hirdetik: *légy önző, légy gátlástalan, légy erkölcstelen, ne gondoldj a jövőre! Tapadj oda az értéktelen, gagyi tv-műsorokhoz, ragaszkodj a felfújott celebekhez, legyenek példaképeid a való világ „hősei”!*

Ha így teszünk, nem lesz erőnk magunkra találni, nem tudjuk legyőzni önmagunkat, nem lesz erőnk ismét talpra állni, amint ez történt 1849 őszétől, amikor teljesen vert helyzetben voltunk. Európa leírta Magyarországot, hiszen 1849 és 1857 között egymillió embert börtönöztek be, megsemmisítették az alkotmányunkat, elkobozták a magyar vagytonokat, betiltották a magyar Kossuth-bankókat, elégették a pénzünetket, mert a Rothschild-ház bécsi érdekeit súlyosan sértette a magyar pénz. Elvitték a Pesti Kereskedelmi Bank arany és ezüst tartalékait, átszervezték a magyar közigazgatást: Zala vármegyét Horvátországhoz, Bácskát a szerb Vajdasághoz

csatolták. Az öt kerületre osztott Magyarországon a pozsonyi és a kassai kerületben hivatalosan csak szlovákul szabadott beszélni, a soproniban pedig csak németül. A magyarok tömegesen menekültek nyugatra, s az elmenekültek helyére lumpen telepéseket hoztak.

S ma mit csinálnak? Butaságban tartják a népet, hogy az orruknál fogva vezethessék. Nem mondják meg senkinek, hogy Gorbacsov nem emberbarátságából vonult ki Közép- és Kelet-Európából, hanem azért, mert a világháborúban kapott hatalmas amerikai kölcsönt nem tudta visszafizetni. De feltételei is voltak. A máltai megállapodás szerint nem büntethetők a kommunista idők bűnöző vezetői, s íme 26 év alatt Magyarországon az égvilágon senkit nem büntettek meg a volt kommunista vezetők közül. Senkit. Ma sem kell félnie senkinek a gáztettei miatt. Csak reménykedhetünk Márai Sándor jóslatának igazában: „*A demokrácia mindig megbukik, ha a kormányzást nem a kiválóakra bízák.*”

Márpedig – néhány vezető politikust leszámítva –, csak tehetségtelen, műveletlen, önző, felfuvalkodott, törpe percmemberké hadát látjuk, mind a kormánypárti, mind az ellenzéki oldalon.

Tragikus országgá váltunk. 1849 őszétől egy bő évszázad alatt kilenc magyar miniszterelnököt végeztek ki: gróf Batthyány Lajost (1849), gróf Tisza Istvánt (1918), Bárdossy Lászlót (1946), Imrédy Bélát (1946), Sztójay Dömét (1946), Szalasi Ferencet (1946), gróf Bethlen Istvánt (1945?), Friedrich Istvánt (1950), Nagy Imrét (1958). Nincs még egy ilyen ország Európában. Csoda-e, hogy elveszítettük tartásunkat, nemzeti büszkeségünket?

1956-ban az volt a jelszó: „*Aki magyar, velünk tart!*” Ma a legtöbb emberben felmerül a kérdés: érdemes volt-e harcolni, küzdeni, áldozatot hozni, szenvedni vagy meghalni a Hazáért? „*Szót tőlem az Idő vár, én nem hazudhatok, nem így vártam az oly régen várt fordulatot!*” – mondta Illyés Gyula. Hogy érdemes volt-e? Szentmihályi Szabó Péter soraival válaszolok:

*Két hét szabadság, negyven évi rabság,
két hét szabadság, mely mindent félretesz –
csak magyarnak lenni végre hagyják:
hát érdemes volt, mondjátok, érdemes?
Ki akkor nem élt, most nyugodtan alhat,
de akkor nem hittük, egyszer vége lesz,
megszoktuk már a rémuralmat,
s mondtuk, tankok ellen nem érdemes.
Mikor együtt vonul egy büszke ország,
s az áruló szökéshez rést keres,
a felkelt nép együtt vállalja sorsát,
két hét szabadságért is érdemes!
Tanknál a benzines palack erősebb,
bár szabad földet vér sem szerez,
s csillagnál vörösebb a lőtt seb,
hát érdemes volt, mondjátok, érdemes?
Szegény hősök, negyven éve porladók!
Most gyilkos koszorúz, besúgó éljenez,
s a nép nem tűz ki lyukas lobogót,
pedig tudja, hogy egyszer vége lesz,
hogy érdemes volt! Hogy mindig érdemes!*

A történelemben nincs fényesebb fejezet, mint amelyet a magyar nép írt be harcával a szabadságért.

NÉMETH ISTVÁN

Nevet ránk az égből Bacchus

Utassy József a Szent György-hegyen

Hány magyar költő járt a Balaton-melnyékén a tapolcaiak kedves Szent György-hegyén? A kérdés nem költői, utána lehet nézni antológiákban, önálló kötetekben, de még a periodikák hasábjain is. Boldog, aki ezeket a költeményeket gyűjtheti Tapolcán, a sárkányölőről elnevezett hegy közelében, de bárhol, bármelyik könyvtárban. Berda József, Mécs László, Garai Gábor, Jankovich Ferenc, Mátyás Ferenc neve után a *Kilencek* költői csoportosulás, a budai „Ménesi úti” ménes költői jutnak eszembe, akik együtt szüretelhettek még a közelmúltban is a hegy Balatonra néző szőlőjében, amelynek gazdája Kiss Benedek. Nála szorgoskodott, ha nem is a szőlőszedésben, de a versírásban és az anekdotamesélésben mindenképpen, Utassy József. Nem volt könnyű sorsa. Édesapja a második világháborúban halt meg a minszki kórházban, kislánya, aki a tragikus múlt után a jövőbe vetett hitet jelentette volna szegény Utassy Dzsónak, daganatos betegségben hunyt el. A páratlan tehetséggel, senkihez sem fogható len-

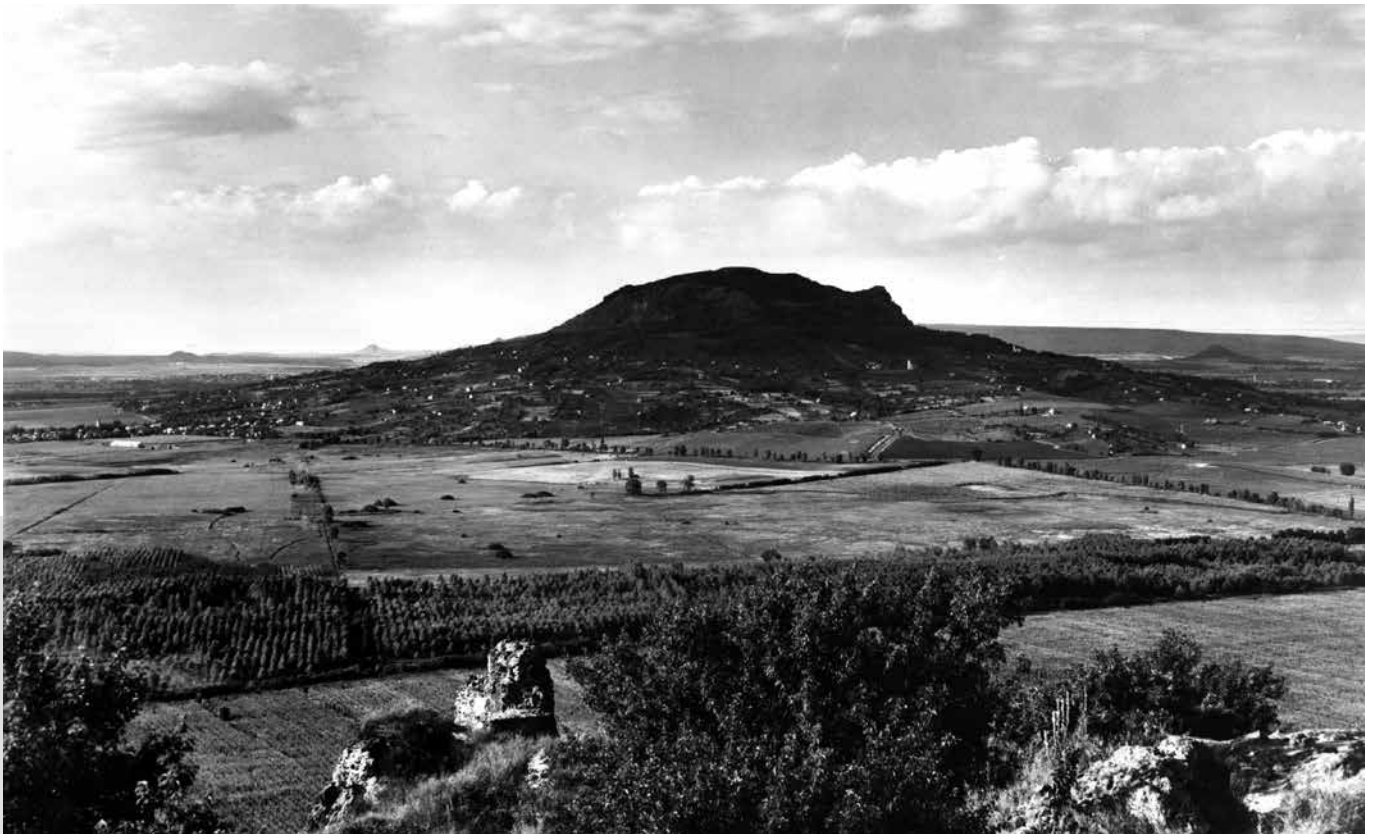
dülettel induló Utassyból végül keserű dalok mestere lett. Ám a Szent György-hegyre, valahányszor csak megérkezett, a derűsebb pillanatai kísérték, s itt is hasonlókat kapott Kiss Bence bora mellé. Tanúskodik erről a vendég vendéglátójához írott szép költeménye is (*Vendégségben Kiss Benedeknél*):

*Fellegek bokra mögül kacsingat,
leskel a nap. Hevíti kocsinkat.*

*Sajog Badacsony nyílt sebe, lüktet.
Tücsökzenekar fogad bennünket.*

*Fűzfák csöndjével színültig a völgy,
örvend Szent György-hegy kakukkja, köszönt.*

*Nagy büszkén el is lépünk a tetőt
megszállva tartó tőkehad előtt.*

Kovács Endre fotója

*Odabent a ház asszonya süt-főz.
Távol a tó vize eget tükröz.*

*Hegyek szoknyáján megpihen, mélláz
a sok hegymászó picike présház.*

*Fácán kukorít, fűrj pitypalattyyol.
Kék a harangszó, kék, mint az alkony.*

*Patak szunyókál. Álmat őrzik-e?
Idejár inni szarvas, őzike.*

*Vonatkürt harsan. Hozza szerencsénk.
Görgeti maga előtt az estét.*

*Mióta nem láttalak, mióta!
De nagyra nőttél, derék diófa!*

*Alattad jobban esik az óbor.
Szigliget csonkja csillagot csókol.*

A badacsonyi bánya ejtette bazalt-sebet, a környékünk flóráját-faunáját, Petőfi Arany-látogatásának meghittségét, egyszóval az egész dunántúli szelíd-táj atmoszféráját ilyen művészi fokon megragadó verset keveset ismerünk. Egy Bükk-küldte költőtől pedig egyenest Pannónia laudációja ez a mű. (Igaz, Utassy felesége, Erzsike (Zsóka), zalai)

Bükk-szenterzsébet, Ózd és Kisapáti, Tapolca közt így teremődik híd – a magasban. Utassy azt a versét is, mint Kisfaludy kandallójától, vagyis a kályhától, a Badacsonytól indítja, amelyben egy nyári vihar bravúros leírását tárja elének. (Büszke vagyok, hogy Tapolcát, szülővároskámat, nevén nevezi.)

„Felhő nyaldossa / Badacsony sebet, / mint egy nagy tudó, / úgy lüktet az ég: // zivatar készül, komor a vidék. // Homályban Gulács / homloka is már. / Tapolca fölött / villan egy villám: // tágul, kerekre tágul pupillám. // Csattan a mennybolt! / Akácfa reccsen. / ilyen időben / Született Isten. // Megszeppen ma is a gyermek bennem. // Nyögnek a fűzfák, / nyög a meredek / jegenyesorfal, / szőlő, rét, berek. // Elejtik terhüket a fellegek. // Szigliget fölött, / zivatar múltán / kerekedik egy / hajlós szívárvány: // tarka, gyönyörű, mint egy cigánylány.” (Zivatar készül)

*Először Rózsa Endre nem jöhetett,
aztán Utassy maradt távol
a mulandóságtól igazoltan...*

Kiss Bence szőlőkertje felől ilyen csodás látomásértékű látványokban volt része Utassy Józsefnek. Álljon itt egy harmadik verse, ami már valóban a régi szüret hangulatát idézi, mikor még együtt voltak a „fürge barátok.” Az utolsó alkalomkor ugyan már lábukat fájlalva, el-elfogyó szusszal, de találkoztak még. Először Rózsa Endre nem jöhetett, aztán Utassy maradt távol a mulandóságtól igazoltan, s már Oláh János sem jöhetne, ha még meglenne Bence szőleje. (A fotóművész Kovács Endre már Rózsa nélkül volt kénytelen megörökíteni a baráti kört.) Túl a hetven éven vigasztalja a nemzedék emlékező poétáit, s Mezey Katalin poetrinát, hogy

mennyi aranyból is értékesebb szellemi olaj sajtolódott ki csak itt, Tapolca közelében, a találkozásaikból. Íme Utassy gyermek-hetyke szüretelős verse (Szüret):

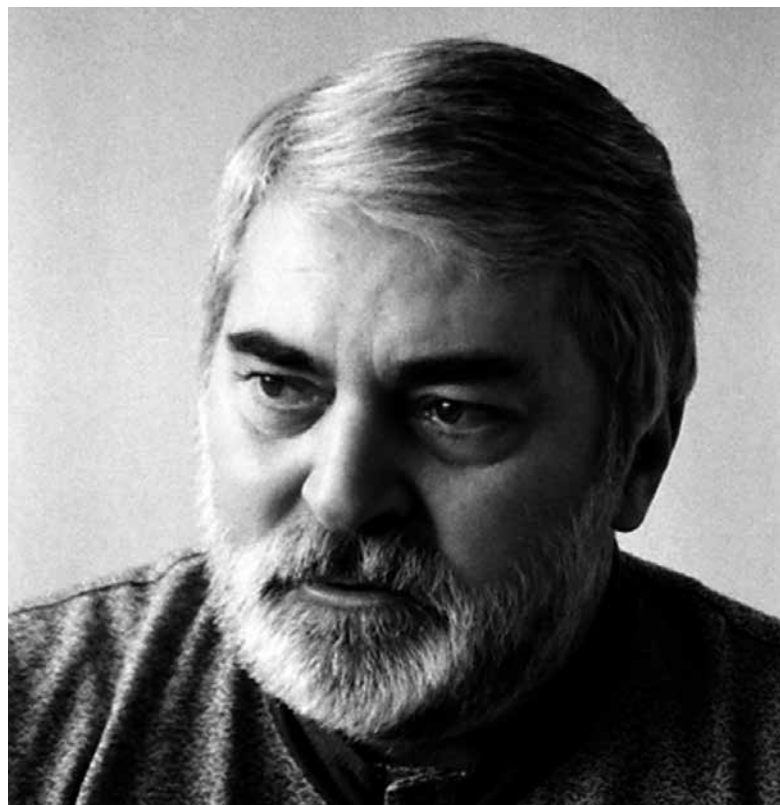
*Szüretelünk Szent György-hegyen,
a tőke sárga zubbonyos,
Benedek gyakran tölt nekem,
mert én vagyok a puttonyos,
mert én vagyok a puttonyos.*

*Lassan hét ágra tűz a nap,
sajtol a prés, a must csorog,
fütytyentenek értem: szaladj,
ha már te vagy a puttonyos,
ha már te vagy a puttonyos.*

*Riasztókkal durrogatnak,
ám a seregélynép okos,
hol fölszállnak, hol lecsapnak:
ámul rajtuk a puttonyos,
ámul rajtuk a puttonyos.*

*Aztán, ahogy a nap leszáll,
a gazda izgul, oszt, szoroz,
és ugrat engem a betyár,
hisz én voltam a puttonyos,
hisz én voltam a puttonyos.*

*A hordókat kopogtatjuk,
rossz a termés: három hektó.
Nevet ránk az égből Bacchus,
vágat szekerével hat ló,
röpíti szekerét hat ló.*

Utassy József

Utassy költeménye az 1991-ben napvilágot látott *Keserves* című kötetében jelent meg. A vers, bizony, nem kicsit „fölvidámítottnak” tűnik majd annak, aki a születésének körülményeit is megismeri Kiss Benedek legújabb vallomásából. A *Forrás* 2016-os harmadik számában olvastam a következőket, hogyan alkonyult be egy pincehegyi életformának, s vele rengeteg szépségnek, amit modern korunk, no meg az emberi lét esztendeinek a szaporodása miatt el kellett engednünk. A szépirodalomnak köszönhetjük egyedül, hogy nyomát, jelét legalább nem veszíthetjük el sem a kidőlt költőknek, sem a kivágott szőlőtőkéknek:

„Mikor Szent György-hegyen szőlősgazda lettem, s a présházikó is lakhatóvá vált, Dzsó nagyon szívesen jött hozzánk, egyedül is, Zsó-kával is. Sőt, egyszer anyósát is elhozta. Volt úgy is, hogy segített a munkában, de legszívesebben a diófa alatt ücsörögtünk, persze borospohár mellett. Már idősebb korában egyszer szüretünkön is részt vettek. Reggel, a szüret kezdetekor, szétosztottuk a munkát, bár általában mindenre megvolt az ember. Mint rendesen, voltunk vagy hú-

Petróczi Éva

Erkel utca tizennyolc

Kis ferencvárosi rekvium

E„Erkel utca tizennyolc,
Erkel utca tizennyolc...”
mormolom magamban,
a hangom szomorú és kopott.

Az Arany János-látta házat
(mert ő is itt, a szomszédban lakott!)
elsirattuk sokan, most, amikor
csonka, vádló falak,

és megvakított, szép ívű ablakok
tanyája lett: arányos, gonddal
megkomponált kő-dallamok
már többé nem indáznak erre tájt.

Szépséges Ház, te, védtelen,
s védhetetlen,
gyönyörű közeledben járva-keelve,
már nem könnyíthetsz meg nekünk
munkát, napot.

Ez balladába illő téma volna,
de rólad, neked, én, most csak
pár sort, halkan, romok
alól dúdolhatok.

Eljött az Erkel utca fél-halála.
Úri lócsiszár-kezekben
haldoklik Arany János maradék világa.

szan. Három puttonyunk volt, kettő normális méret és egy feles a gyerekek számára. Dzsó azt nézte ki magának, s azt mondta, inkább puttonyozik, mint szed. Megindult a munka az aljban, lementek a puttonyosok is, majd kezdték fölfordani a szőlőt. A két nagy puttony megjött, de hol a harmadik? Egy idő után is fölcammogott a szőlővel, a feles puttonnyal. – De bő termés van – mondta –, erre inni kell. Letelepedett a padra, maga mellé vett egy boroskancsót, s míg a szüret be nem fejeződött, el nem lehetett onnan paterolni.

Nagy volt a jókedv, Dzsó mondta a poénokat, de az üres puttonyt végig nem lehetett róla leszedni. Fél év múlva megjelent egy verse a szüretéről, s a refrénje az volt: „Mert én vagyok a puttonyos, mert én vagyok a puttonyos.”

Igy éltük világunkat (néha), hajdan, öregedőben is.

És meg is öregedtünk, a szőlőt meg a sok ráfizetés miatt ki kellett vágni. Csak a présház meg a gyümölcsös maradt. Halála előtt Dzsó oda kíváncozott, s készültünk is rá, hogy nyáron, augusztusban jönnek, és még egyszer jól kibeszélgetjük magunkat. De ennyi haladékat már nem kaptunk az úrtól, sőt, temetésére sem tudtam lejutni. De bármilyen távol is kerültünk egymástól, és mindig (és gyakran) úgy látom, hogy ül a diófa alatt, hátán a puttonnyal, s huncut mosollyal szórakoztatja a vendégereget.” (Kiss Benedek)

Hadd ne feledve Rózsa Bandi, Utassy József és Oláh János költészetét, ülhessünk még a diófák elárvult lombjai alá mind többen, ahogy a szüret megint közelít!

Németh István

Csendkép

Nem a gáztűzhely tigriskarma. Lobban virágjaid lángja konyhaablakodban. Először a jácint hagymái jelezték: nem tudnak várni, aztán kígyószisszenésnyi nesz nélkül, ő sem akart késni, kéklőn nyitott a fürtös gyöngyike, primula pirult, köszöntik-e? Aztán a krókuszok kénsárgája függönyön innen, s ki az utcára is villant. S hogy lehessen még több mindenkinek, vágyva az asszonyuk ujjbegyét friss nárciszok csodálják magukat épp, míg meg nem bámulják őket az íriszek.

Szente B. Levente

Halk szavú emberek

AÁbeli maszkokban járnak,
fák között, jajongva a nyári széllel –
égből csöppennek, egyre csak jönnek, s jönnek hát a rögre hulló, halk szavú emberek.

GYÓRI ANDOR

A sisak

Nézd apu, így is látok! És még szebb is minden. Nem is va-
kultam meg!

– Sss, teszed rögtön a helyére? Nehogy meglásson így valaki!
– szólt az apja visszafojtott suttogással, majd a rendes hang-
ján hozzátette:

– Dehogy látsz, csak képzelődsz! Igazítsd meg!

– Próbáld csak ki, apu! Ha egy kicsit megemeled itt alul, és
oldalra billented, akkor egész jól kilátsz alóla. És így még
igazi virágok is vannak – bizonygatta a fiú ártatlan meggyő-
ződéssel.

– Holnap elmegyünk az orvoshoz, ő majd megvizsgál.

– Jaj, ne, apu! A Vej mondta, hogy az nagyon fáj, őt teg-
napelőtt vizsgálták meg. Ő mutatta meg, hogyan kell kilesni
a sisak alól.

– Hát akkor ne piszkáld azt a sisakot!

– A Hua az egyik szünetben végig a kezében tartotta, neki
meg aztán olyan szorosra állították, hogy egész délután jaj-
gatott.

– Otthon majd elmagyarázom, miért nagyon fontos, hogy
pontosan illeszkedjen a fejünkre, amikor világos van. Most
lemegyünk a vízpartra egy kis tengeri levegőt szívni.

Ezzel gondosan megvizsgálta fia fején a sötétszürke mű-
anyag eszközt, ami elől az orra fölött mint egy bűvárszemüveg
illeszkedett az arcára, oldalt a füleit is eltakarta, de a feje
búbját szabadon hagyta. A fülek fölött egy-egy ujjnyi hosz-
szúságú antenna állt ki belőle fölfelé, a szemek és a homlok
előtt pedig egy szimulátor nézőkéjére emlékeztető panel volt,
amely kamerát, képernyőt és mikrofont is magába foglalt.
A sziget összes fejlett tudatú lakójának ajánlatos volt állan-
dóan hordani a sisakot. Csak késő este volt szabad levenni,
ha az Előljáró rádión már elköszönt a népétől, amikor már
alvásidő volt. Volt, aki még éjszaka is magán hagyta, bár kicsit
kényelmetlen volt aludni benne. Egy kevés gyakorlással azért
elég jól rá lehetett szokni a megfelelő testtartásra. Az Előljá-
ró bölcs meglátásának köszönhetően időben ellátták az em-
bereket ezzel a védőeszközzel, amely arra volt hivatott, hogy
viselőjét megvédje az ellenséges erőktől esetlegesen a sziget-
lakókra érkező ártó hatású sugárzásoktól. A sziget bizton-
ságügyi szakemberei minden kétséget kizáróan feltárták,
hogy ilyen sugárzások elsősorban a szemeket, és valamivel
kisebb mértékben pedig a füleket károsítanak. Ezért aztán
nagy ráfordítással minden egyes polgár számára kiépítettek
egy kétirányú telekommunikációs rendszert, amely úgy mű-
ködött, hogy a sisak kamerája és mikrofonja által felvett je-
leket továbbították a központba, majd miután ott megtisztít-
tották azokat minden káros hatástól és információtól, visz-
szaküldték a szemek előtt elhelyezett képernyőpanelre és a
fülhallgatókba. Ha a lakosság biztonsága úgy kívánta, a tech-
nikai háttér jelentősebb módosításokat is képes volt végre-
hajtani az információ tartalmában.

A rendszer minden előnye és korszerűsége ellenére az em-
berek nehezen fogadták el, hogy mindez kizárólag az ő érde-

kükben történik. Voltak, akiket a legjobb szándék mellett sem
lehetett erről meggyőzni. Ők voltak azok, akik valamilyen
önsorsrontó korlátoltsággal ellenálltak a felvilágosító törek-
véseknek, és nem voltak hajlandók viselni a sisakot. A Szak-
értő Bizottság őket a többiek védelmében az Elavult Gene-
rációhoz sorolta, és számukra a sziget egy elkerített részén
biztosított helyet. Egyéb szempontból a jogaik természetesen
nem csorbultak. Azt nem lehetett tudni, hogy megbetege-
dett-e valaki közülük a káros hatásoktól, mert nem volt át-
járás az Elavult és a Fejlett Társadalom között; mindenesetre
nem volt célszerű közjük tartozni.

Apa és fia lesétáltak a tengerpartra. A víz nyugodt volt,
csak apró hullámokat terelgetett maga előtt a tengeri szél.
Leguggoltak a homokba.

– Ne nézz semerre, csak a távolba, és hallgasd a vizet; ha-
marosan naplemente lesz – szólt az apa, majd óvatosan meg-
lazította a sisakot a fia fején anélkül, hogy odafordult volna.
Kicsit megemelte, és oldalra billentette, azután a sajátjával
is ugyanezt tette. Felvett egy kagylóhéjat, és a sisak rése alatt
megmutatta a fiának. Lassan leengedte a kagylót tartó kezét,
és írni kezdett a homokba:

– NE HAJTSD LE A FEJED! ESTE MESÉLEK A SISAKRÓL, RENDBEN?
– és odaadta a kagylóhéjat a fiának.

– IGEN – jött a válasz.

Az apa elsimította a homokot, és visszaigazította a sisako-
kat. Ültek még egy darabig, aztán elindultak haza. Távolabb
mások is átszellemülten nézték a naplementét. A fiú megfog-
ta apja kezét, amire kisgyerek kora óta nem volt példa. Nagyon
várta, hogy besötétedjen.

Mire hazaértek, a család vacsoráját már házhoz vitte a nagy
ellátókocsi. Előbb azonban még egy másfél órás tudatfejlesz-
tő program várt rájuk. Ehhez mindenki elfoglalta a helyét a
számára kijelölt számítógépnél, és a fejkészülékére kapott
személyre szóló utasításoknak megfelelően kitöltötte a kép-
ernyőn a számára felugró ablakokat. Ez általában komoly fel-
adatot jelentett, mert túl sok rossz válasz esetén többnapos
felzárkóztató tanfolyam következett a Központi Nevelő In-
tézetnél, amitől mindenki rettegett. Nem bántottak pedig
ott senkit, csak olyan kellemetlen kérdésekre kellett mind-
untalan és kimerítően válaszolni, mint *Tudatában van-e annak,
hogy Előljárónk mennyi áldozatot hoz a népéért?*, vagy *Sorolja fel Elöl-
járónknak a lakosság biztonsága érdekében hozott rendelkezéseit!*, vagy
*Milyen mértékben javult a Fejlett Társadalom jóléte az elmúlt egy,
kettő és öt évben?*, vagy *Hogyan tudja kifejezni Előljárónk iránti tisz-
teletét, szeretetét és feltétlen ragaszkodását?* E továbbképzések után
gyakran maradt az emberekben kétség, hogy minden igye-
kezetük mellett képesek voltak-e megfelelően kifejezni hálá-
jukat és elismerésüket Előljárójuk iránt.

A vacsorával nem volt sok gondja a családnak. A Központi
Egészség Intézetben mindenkinek személyre szólóan a neki
legmegfelelőbbnek ítélt ételt állították össze, és azt pontosan
kiporciózva egy körjáratlall kiküldték minden lakcímre. Még

valamennyire választékos is volt az étrend, bár legtöbbször nem lehetett tudni, hogy miből készült. A szigetlakók között elhízott, de még jó húsból levő ember sem akadt, mindenki egészségesen sovány volt. A vezetőség tagjai között ugyan voltak, akikre a legjobb indulat mellett sem lehetett ráfogni, hogy soványak lennének, ennek okát azonban nem illett firtatni. A központban azt sem nézték jó szemmel, ha a családon belül csereberélték az ételt, vagy ha valaki másnak adta az adagja egy részét, mert mindenki pont annyit kapott, amennyire a megfelelő fejlődés, illetve a munkavégzés érdekében szüksége volt. Ez a magatartás ugyanis valamiféle tiszteletlenségről, esetleg bizalmatlanságról árulkodott volna.

Amikor végeztek az evéssel, az apa elővett egy nagy téglalap alakú tálcat, és anélkül, hogy lenézett volna rá, egy zacskóból lisztet szórt bele.

– Pihenünk egyet, dőlj hátra a széken – szólt a fiának, és óvatosan megint meglazította a sisak pántját. Elővett egy darab hurkapálcát, és írni kezdett a lisztbe: – HA SÖTÉT LESZ, MESÉLEK.

Elsimította az írást, és jól érthetően, mintha csak egy brosrúból olvasna fel, elmondta fiának a sisakra vonatkozó hivatalos tudnivalókat:

– Csak az Elavult Nemzedék tagjai állítják magukról, hogy lehet sisak nélkül is élni. Ők ezért aztán mindig védtelenek lesznek az ártó sugárzás ellen. Ők sohasem voltak képesek átlépni a mi dimenzióinkba. Elöljárónk persze őket is megpróbálja megvédeni, de az akarata ellenében ez nem biztos, hogy sikerül. Nekünk csak az a dolgunk, hogy mindenben kövessük az útmutatásait, és akkor nem lesz semmi problémánk. Ugye megértted, fiam?

– Igen, apu, értem. Nem piszkálom többet.

– Jól van. Ma este az elmaradottak kiszolgáltatottságáról jön egy jó kis ismeretterjesztő műsor lefekvésig a monitorunkra.

Végre az Elöljáró jó éjszakát kívánt, az apa sorra mindegyikük fejéről levette a sisakot, egy nagy ládába tette őket, majd egy vastag takarót tett rájuk, és lecsukta a láda fedelét. Elővett

egy ósdi magnót a szekrény aljából, bekapcsolta. A készülékből egy korábbi estéjük semmitmondó beszélgetése szólalt meg. A szülők azonnal egymás mellé ültek, és suttogva beszélgetni kezdtek. A fiúnak nem volt ismeretlen ez a jelenet; minden este ez történt. Most is várt a sorára.

– Amit most hallasz, azt nem mondhatod el senkinek, különben bajba kerülünk – kezdte apja suttogva.

– Még a legjobb barátodnak sem! – tette hozzá anyja.

– Jó, nem mondom el senkinek.

– Nem kellemes dolog ez alatt a sisak alatt élni, de most nem tudunk mást tenni, el kell fogadni a szabályzatot.

– Tényleg megvakulnánk?

– Nem, fiam, nem vakulnánk meg. Az elavultak a kerítés mögött mind így élnek, és semmi bajuk.

– Hát akkor miért nem megyünk mi is oda?

– Nem lehet; ők nem jöhetnek ki, mi meg nem mehetünk be, és ott az Elöljáró nem is gondoskodik rólunk. Ott nincs orvos, nincs iskola; úgy élnek, ahogy tudnak.

– Azért nem is élnek olyan rosszul. Mindent megoldanak maguk. Bőven van ennivalójuk, sőt még kerékpárjuk is – tette hozzá az anyja.

– Tudod, mit? Holnap elmegyünk a kerítéshez, amilyen közel csak tudunk – súgta az apa.

Ma este az elmaradottak kiszolgáltatottságáról jön egy jó kis ismeretterjesztő műsor lefekvésig a monitorunkra.

Másnap kora délután útnak indultak. Csaknem kétórás gyaloglás várt rájuk, mert a sziget egy távoli csücskén voltak elkerítve az elavultak. Ahogy közelebb értek, látták, hogy a magas kerítés előtt örök járkálnak fel-alá, s nem engednek senkit a fal tövéhez. Egyszer csak megjelent egy fej – természetesen sisak nélkül – a fal tetején, és barátságosan feléjük intett. Az ór ezt azonnal észrevette, és arrébb tessékelte őket. Ekkor az ember hármat koppantott a kerítésen, és az ór megnyugodott. Egy kis kosár ereszkedett le kötélén a falról, az ór fejét félrefordítva kivett belőle valamit, mohón a szájába tömte, majd arrébb ment. A kosárka újból megjelent, az ember pedig lelkesen integetve hívta őket a falhoz. Az apa gyorsan lecsatolta mindhármuk sisakját, a tenger felé nézően egy ágra akasztotta, és a kerítéshez mentek.

– Gyertek, egyetek! Egy kis finom hazai – mondta fojtott hangon az elavult –, de siessetek, nehogy elkapjanak benneteket!

Egy nagyobbacska tálban füstölt hús, sült krumpli és párolt káposzta volt, a tál mellett három kés meg villa.

– Nem tudunk fizetni, tudod, nálunk nincsen pénz – szabadkozott az apa.

– Nem kell fizetni, egyetek csak. Legközelebb majd hoztok néhány elemet. Igyekeztek, mert lassan visszajön az ór.

Ilyen finomat még soha nem evett a fiú. Az úton hazafelé több csoportban is láttak embereket az elkerített rész felé sétálni, mindegyikük kezében kis csomag volt.

Vej és Hua, a két rosszcsont hacsak tehetné, a szigeten elterjedt hatalmas növésű császárfák valamelyikén időzött. Pompás kilátás nyílt onnan a sziget nagy részére. Egyik alkalommal Hua alatt letört egy vékonyabb ág, és csak az utolsó

pillanatban sikerült úgy-ahogy megkapaszkodnia, a sisakja azonban kikapcsolódott, és leesett a földre. Először megijedt, aztán meg elámult attól, amit látott.

- Vej, vedd le te is!
  - Tudod, hogy nem szabad!
  - Vedd csak le, ilyet még nem láttál!
  - Nahát, hívjuk ide a többieket is! Ezt nekik is látni kell!
- kiáltott Vej, miután a feje tetejére tolt a sisakot.

Olyan gyorsan másztak le a fáról, mint még soha. Sebtiben fejükre igazították a sisakjukat, és futottak a társaikért. Negyed óra múlva megtelt a fa csupasz fejjel bámészkodó gyerekekkel. Míg a nézőkén keresztül csak egy szokványos erdő-részlet látszott, most hihetetlen látványban volt részük. Egy kőhajításra tőlük az Előljáró rezidenciája tárult eléjük. A háttérben hét-nyolc gyerek focizott, a ház előtt, szépen terített asztalnál pedig egy hatalmas fonott karosszékekben ült maga az Előljáró. Az asztal körül a sziget legfontosabb vezetői inkább könnyed beszélgetés, mint felelősségteljes tárgyalás közben. Pincérek és szakácsok siettek tálcaikkal és tányérokkaival a kezükben, és mindenki, de mindenki sisak nélkül! És a tálakon nem olyan előre csomagolt ételek voltak, mint amit az ellátókocsi szokott hozni, hanem friss, gőzölgő finomságok, amikről mindig azt tanulták, hogy rendkívül ártalmasak, és borzasztó betegségeket lehet tőlük kapni.

Hirtelen örök jelentek meg egy furgonnal a fa alatt, és leparancsolták a gyerekeket. Összeszedték a sisakokat, a gyerekeket pedig beterelték az autóba. Mindenkit azonnal kivizsgálásra vittek, hogy megállapítsák, mennyire károsodott a szemük sisak nélkül. Ez meglehetősen fájdalmas procedúra volt. A szemcsepp is csípős volt, de utána a kétórás várakozás

Werner Aspenström versei

Pajazzo

Ím összecsukja szárnyait az éj
és te még ki sem ittrad a napot.
Ott fekszik szomorú vértizedet
a kardod fából
hóból a koronád
és a fölött ami kezdet lehetne
már a múlt hegye nyugszik.

Hólegenda

Túl közel a halál.
Már kezd havazni.
Ide szólítlak.
Szólítlak közelebb.
És megégetnek vállaid.

Svéd eredetiből fordította

BÉRCZY JÓZSEF és

ELISABETH BÉRCZY BERNSTRÖM

a teljesen sötét szobában még jobban megviselte a gyerekeket. Végül egy éles fehér fényvel megvilágított vizsgálószoza következett, majd jó szorosan felerősített sisakkal átadták őket a várakozó szülőknél. Hazamenni azonban még nem lehetett.

– Most szóljon az, aki nem akarja elfogadni a társadalmunkra érvényes szabályokat, és ezzel veszélyeztetni akarja az elért kimagasló eredményeinket! – dörögte egy vaskos, fehér sisakos ember, aki a Központból érkezett. – Mondja meg nyugodtan; értünk mi a szóból, legalább tudjuk, hányadán állunk.

Nem szólt senki, a gyerekek közül páran hüppögtek. A dagadt folytatta:

– Nincsenek tekintettel az Előljárónkra, aki legfontosabb ügyének tekinti a lakosság egészségi állapotát. Hogy védje meg magukat, ha nem képesek együttműködni vele, és még a legalapvetőbb szabályokat sem tartják be? Most nekiállhatunk kigyógyítani a gyerekeiket a képtelenebbnél képtelenebb látomásokból.

A fiú apja felé fordult, hogy mondjon valamit, az azonban rögtön intón felemelte a kezét. Mindenki csöndben, aggódva várt.

– Ma éjszaka minden gyerek és az érintett családok minden tagja sisakkal fog aludni, hogy a fertőzés kockázatát a minimumra csökkentjük – adta ki az utasítást a kövér felügyelő. – Holnap a Központi Nevelőben mindenkit megvizsgálunk, az időpontról reggel kapnak értesítést. Reméljük, hogy tanulnak ebből, és nem fognak több csalódást okozni az Előljárónknak.

Aznap nevelő célzattal csökkentett adagok érkeztek vacsorára. Evés után pedig megint előkerült a tálca és a liszt. Miután meglazították a sisakot, a fiú rögtön maga elé húzta a tálcat, és írni kezdett:

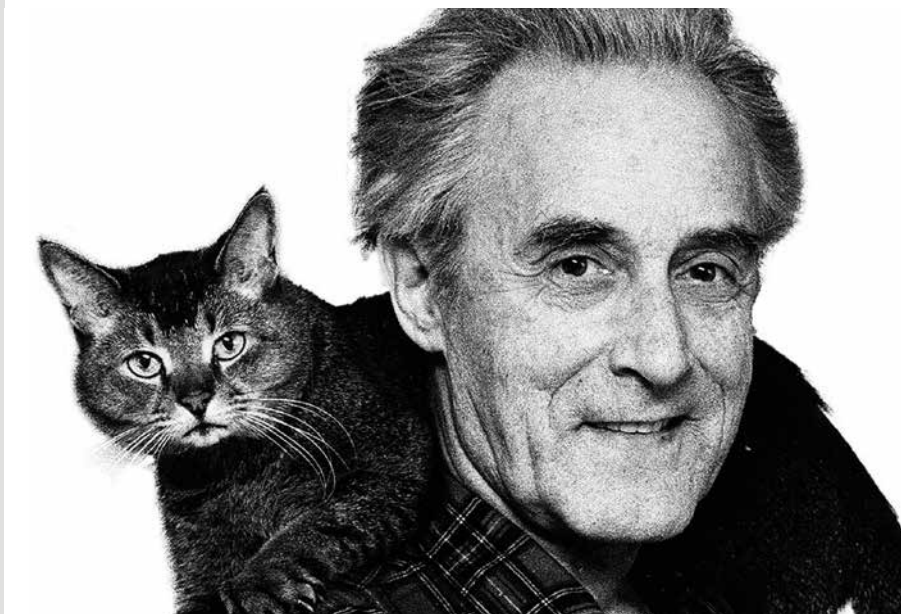
– APU, LÁTTAM AZ ELŐLJÁRÓT ÉS A TÖBBIEKET IS, MIND SISAK NÉLKÜL VOLTAK!

– IGEN, TUDOM. DE FELEJTSD EL!

– MI LESZ HOLNAP, FÁJNI FOG?

– EGY KICSIT FÁJNI FOG, DE KI LEHET BÍRNI. NE MONDJ ELLENT SENKINEK! MONDD AZT, HOGY CSAK MENTÉL A TÖBBIEK UTÁN!

Sokáig nem tudott elaludni a fiú, és nem csak azért, mert nyomta a sisak.

Werner Aspenström

Sodrásban, sodrás ellen

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Marosi Gyula: Generalisszimusz az Akácfa utcában

A sodrásban kifejezést kettős értelemben használom: a történelem – és a Duna sodrásában. Marosi jórészt önéletrajzi elbeszéléseinek háttérében mindig ott zajlik az eleven történelem. És novellái gyakran játszódnak a Dunakanyarban, Visegráddal szemben, Nagymaros környékén. Így van ez előző könyvében is, címe József Attilánál is megtalálható: *A Dunánál*. Az is inkább szól a történelem folyamáról, mint a földrajziról. A *Generalisszimusz az Akácfa utcában* könyvcím jelképes értelmén sem kell sokáig töprengenie annak, aki sokadik éveiben jár. Emlékszünk Sztálin generalisszimusz (vezér a tizenhatodik hatványon) bronztetemére az Akácfa utcába vonszoltan; vasfűrészsel, hidegvágóval fölszerelt pestiek sűrögnek, reszelnek, kalapálnak a csizmájától és fejétől elválasztva is irdatlanul nagy torzón. A mefisztói ereklyékből a középiskolás Marosinak is jut egy szilánknyi darabka; negatív eszmei értéke nem csekély a sátán mértékegysége szerint.

*A hazafiasságon, a család szolgálatán,
a természet tiszteletén s a hivatástudaton
túl nem követ és nem gyárt ideológiát.*

Ezt a tíz beszélyből álló kötetet nem úgy olvastam, ahogy a kalandregényeket, de nem is úgy, mint pusztá dokumentumok sorozatát. Marosi sorsdöntő történelmi helyzeteket és eseményeket mond el az emlékezések személyességével, olykor ironiájával. Könyvének egyik tanulsága, hogy a köztudomású dolgok is izgalmasak, ha jól írják meg őket. A művek az írói „én” középpontba helyezésétől kapják meg hitelességüket, épp azért, mert a szerző a mindennapi ember természetességével szólal meg. És a szenvedélyes érzelmi hangoltságtól, amelyet 1970 körüli pályakezdése óta megszoktunk tőle. Tematikai szempontból így csoportosíthatom a novellákat: gyerek- és diákevek a koalíciós évektől a Rákosi-éra végéig; 56 őszének, a forradalomnak és a diktatúra második hullámának időszak; katonáévek; a történelemben szegény, de morális züllésnek induló hetvenes-nyolcvanas évek 1989-ig; s a várva várt átalakulás és szabadság eljövetele, a közérkölcsök tisztulása nélkül.

Az „alulnézetből” szemlélt történelem a koalíciós évekkal kezdődik: addig, a szerző kisgyerekkoráig terjed az írói emlékezet. Az alulnézet a közember látószöge, nincs köze a hatalmasokhoz, de a sodródó tömegemberhez, az átlagemberhez sem. Az átlag csupán statisztikai fogalom, ám a közember több: illeszkedik a közügyekhez, ezért könnyen azonosulunk vele. A közembert is óhatatlanul viszi a hömpölygő víz lefele,

de a jó Duna-átúszók az ár ellen is haladnak, hogy minél kevésbé sodródjanak el. Mégsem sodródó ember az, aki valamely céllal tart a túlsó partra: tudja, hogy csak jóval a szemközti partszakasz alatt érhet célba, s majd gyalogolhat a túlparton folyásnak fölfelé. Alkalmazkodik a tehetetlenség törvényéhez, hogy kifoghasson rajta.

Marosi mint a kor tanúja, s nem mint a kor hőse szól hozzánk, mint a szocreál szerzői. Önképe nem is a kallódó értelmiségie, mint volt jó néhány az 1960 táján induló írók főszereplői között. Az emlékező tanú látószögéhez s gondolatainak, jeleneteinek írói formát adó énjéhez ragaszkodik. Ideológiáktól független, kritikus szellemű író. A vele történeteket s az általa tapasztaltakat kommentárokkal látja el. Látóhatárát a realista író ritkán tolja ki az abszurd felé: tudja, az életben tódítások nélkül is éppen elég a képtelenség. Novellahősként sok mindent eltűr és kibír – például katonáskodása idején –, vagy elnéz, mint a nép puha kebelén jómódba fölverekedett, tehetségesen indult tévéfilm-rendező fényűző életvitelén tűnődve; a lelkiületét meglegyintő irigykedése rögtön elpárolog, mihelyt összeveti az érdekházasság megalkuvásait a maga látszólag szerényebb, valójában tartalmasabb családi körével. Marosi képes arra, hogy fellengzősség és öntúlértékelés nélkül tegye példaértékűvé az elitszemléletet magától elhárító közemberi voltát. A hazafiasságon, a család szolgálatán, a természet tiszteletén s a hivatástudaton túl nem követ és nem gyárt ideológiát. Íróként birtokában van valaminek, amit a mögöttünk hagyott évtizedekben számosan próbáltak száműzni az irodalomból: létének története van. Írói stílusa nem cél, hanem eszköz. Véleménye, közérzete korántsem független a külső körülményektől – ő is akkor kapott jó jegyet az iskolában, ha tudta, hogy hazugságokat kell szajkóznia. Felnőttként sem bújhatott ki teljesen a fölülről rálőcsölt elvárások alól. A világot ő sem szabadíthatja meg a nyomorító hatalmaktól, de kételyeinek és önálló véleményének hangot ad. Belső szabadsága a hétköznapi ember tisztességét őrzi még az eszelős katonai kiképzés közepette is, és akkor is, amikor nemzeti történelmünk egyik legfontosabb eseményeinek közelébe kerül 1956 őszén, tizenöt évesen.

Visszatérve a kezdetekhez: életkorának megfelelően az írónak a háborúról legföljebb a bombák vakító villanásaitól és velőt rázó robbanásaitól kapott frász emlékfoszlányai maradhattak meg az emlékezetében. A koalíciós korban már eljutottak hozzá a hadifoglyok szűkszávú hírei az embertelenségről (két nagybátyja is 3–3 évig élte át a rabságnak ezt a változatát). Az ötvenes évek diktatúrája, Illyés Gyula zarnokságról szóló, 1956 november elején megismert versével egybehangzón, a félelem az ő idegeibe is beivódott-evődött.

Hét–nyolc évesen már sejtette, mi lapul a harsány kirakatpekrekben, szüleinek látszólag indokolatlan elhallgatásaiban. Benne volt az egyre nagyobb május elsejei arcképekben az Oktogonon, a Hősök terén és az újságok címlapjain. Az író utólag velünk együtt meglepődik, hogy egyik Sztálin-kép sem volt akkora, mint amelyik a 2000-es évek választási kampányának „szocialista” vezérelőltjét lobogtatta egy nagy forgalmú pesti téren. Ide illik Kálnokynak ez a versrészlete: „*Meglepdüünk mindannyiszor, / ha arcot vált a megszokott jelenség*” (Meglepetések). Sztalinizmus a huszonegyedik században? Gyerekkorunkban a nagy kivonulásokon agyunk beleremegett a kivezényelt munkástömegek harsány felelgetős csasztuskáiba – szörnyű a saját elnyomóit ünneplő tömeg. De mennyire más arcot képes ölteni a sokaság, ha megvilágosodik, mint 1956. október 23-án és annak egy-egy lázas évfordulóján.

Marosi hőse érzekelte a történelmet abban a korai életszakaszában, amikor még csak félig tudatosodnak a dolgok. Az ellen- és rokonszenv, az undor és a lelkesedés már jelzi a később majd végiggondolt és értékelt viszonyokat. A rendezett örület korában (volt már ilyen a 20. században) a szülők leplezték a gyerek előtt, hogy az apa miként lett önálló kisiparosból segédmunkás. Ne kérdezzessen, ha furcsa ellentmondásokat talál a propagandaszövegek és a való élet között (a zsarnokság ott van... „*az apai tanácsban, / az anya mosolyában*”).

Az egyes szám első személyben megszólaló szerző első maradandó olvasmánya az *Egri csillagok*. Addig a mesék álomvilágának vagy az álpátoszt sugárzó szovjet ifjúsági regényeknek – más-más okból – alig volt közük a gyerek tapasztalataihoz. Gárdonyi regénye viszont tökéletesen megfelelt az eszmélkedő tízéves diák lelki világának, a március tizenötödikén halott *Nemzeti dal*nak és annak a megmagyarázhatatlan érzésnek, amelyet a *Himnusz* hallatán veszünk észre magunkban a magyarok lakta területeken. Hivatkozhatok a „*kollektív tu-*

dattalan” jungi fogalmára is, de fontosabb, hogy ebben az érzésünkben majd’ minden magyar osztozik. Más nemzetek fiai, lányai is szívükre tett kézzel éneklük himnuszukat. Ettől még a „nemzetköziség” is értelmet kap.

Az író, úgy tetszik, a génjeiben is hordozza ezt a kulturális úton elterjedt érzelmeket. A könyv élén álló elbeszélése, a *Fényes-séges paradisi* számomra ismerősen, mégis közhelyek nélkül fogalmazza meg ezt a bárkinek ismerős érzületet. Az *Egri csillagok* bűvöletében diákként eltérő színű babszemekből verbuvál magának török, illetve magyar hadsereget, ostromlókat és várvédőket, gyufásdobozokból ágyúkat, egy nagyobb kartondobozból várát. Végigfut rajta mindaz, amit az iskolában és a felvonulásokon hall a nagy Sztálinról, és egyszerre megvilágosodik: tökéletesen megfelel annak a képnek, amelyet Gárdonyi Géza fest a török szultánról. Dicsőítik, térdre borulnak előtte, parancsait szolgálatkészen, de retteggve hajtják végre. Egy nagyra nőtt fekete babszem lesz az ostromlók mindenható vezére, az ő parancsára hullnak halomra, majd takarodnak el Eger alól a vereséget szenvedett hadoszlopok. A játékában elmerülő gyerek elégtételt szerez a hátrányos helyzetű kis nemzetek valószínűen közös kisebbségi érzéséért.

1956 nyár végén már másként írtak az újságokban, hangot váltottak a szónokok, többé-kevésbé tanáraink is, és legfogékonyabb korunkban, középiskolásként megérezttük a szabadság illatát. Ezekben a részletekben látszódnak legjobban, miként bánik az író a tárgyilagosság és a személyesség eszközével. Sokan tébláboltunk ama napokban a pesti utcákon a rögtönzött sírhalmok körül (az írói én részt vesz egy ismeretlen halott elhantolásában, éppen az öt nappal később a Gérecz Attilának is sírhelyet adó Klauzál téren), vonultunk a tömegtüntetéseken (Marosi elbeszéli, minek köszönhetően úszta meg a Kossuth téri sortűzetet), részesültünk a november 4-i rémületben. Egyik katonatörténetében írja meg, hogy amikor a dizentéria járványszerűen kitor a táborban, a „lepratelepnék” becézett gyöngéledőbe viszik. Kánikulától áthevült sátrában gubbasztva egyszer csak meghallja, hogy a közelben Chopin-darabot sugároz a rádió. „*Az ifjúság bár sokszor csalóka, de boldogságos adománya a rajongani tudás: ő (Chopin) lett a zene világában élő első szentem. Nyilván életkoromnak és romantikus lelki beállítottságomnak megfelelően. Melynek semmi köze, ahogy a művészet romantikusnak nevezett korszakának sem a ma uralkodó amerikanizált giccsmantikához.*” Másutt így mentegetőzik az ’56 októberi tüntetések romantikusnak vélt múltföldidézéséért: „*Kétségtelen, a történet előadása (...) kissé romantikusra sikeredett. De igazabb és teljesebb így, mintha csak a tárgyilagosságot mímelő, hideg ész beszélt volna. Gyarló érzelmeink nélkül egész életünk csak féregszívnalú esetlegességek halmaza.*”

A realitásokban is van tehát romantika. Érzelmi és indulati megnyilvánulásaink pontos rögzítése talán romantikusnak hat, de a külső valóságtól sokban eltér a belső, a lelki realitás. Az emlékezet sokat változtat az idő menetén. Vannak életre szóló, múlhatatlan pillanataink, boldogok és rémisztők egyaránt, és vannak végtelenné érzett időszívatagok, amelyeken valahogy túljutottunk, s a felejtésnek megköszönjük, hogy elnyelte őket. Az írói látomások pedig igazak, tanulságosak és közérdekűek, ha jól vannak megírva, mint a könyv egyik tárcanovellájában az atomháború fülzúgásos víziója.

Akácfa utca, 1956

A veszteség és a diadal elviselése

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Szentmártoni János: Szomjúság

„– Csak a tested volt mellettem, ám a lelked távol járt. És úgy látszik, engem nem férjhez, hanem csak hórákáshoz adtak feleségül.” Így, ezzel a Prologussal, egy szanszkrit kézirat nyomán megmaradt ősi, hindu mese szövegrészletével kezdődik Szentmártoni János első kisregénye, számtalan sikeres verseskötet után. Van itt is persze líraiság, az idézett szövegben épp úgy, mint a *Szomjúság* egészében. Mondhatnánk, hogy ez két oldalról is természetes, hiszen a mű egyik főalakja is költő.

S ahogy a kötetet gondozó Bíró Gergely is megjegyzi a fül-szövegben: „Szentmártoni Jánosban akkor is lakozott egy elbeszélő, amikor még csak verseket írt...” Így igaz, tehát fordítva sincs másképp. S tegyük hozzá: a prózaíróra igencsak jellemző a belső lélekfolyamatok elemzése, lélektani pontossága. Ha egy mondattal kéne a történetre utalnunk, akkor azt mondhatnánk, hogy nem másról szól, mint egy házasság válságáról és föl-bomlásáról. S miként tudjuk, ebben nincs semmi újdonság, hiszen a *Bováryné*, a *Nóra* vagy éppen az *Iszony* is e köré épül. Azokban a nagy művekben is ott a lélektani elemzés (talán leginkább a Németh László-regényben), ám azokban a hagyományosnak nevezhető cselekménynek fontosabb a szerepe, mint itt.

Az emlékek és a jelen egymásba ölelkező pillanatai, egymást erősítő elemei igencsak fontosak itt.

Szerkezetileg is rendkívül egyéni írónk eljárása. A hindu szöveggel nem ér véget a prologus, ugyanis utána arról olvashatunk, hogyan keletkezett a *Szomjúság*. A költő felesége elment az idős író-újságíróhoz azzal a kéréssel, hogy a mellékelt dokumentumok segítségével írja meg az ő történetüket, egyben abban bízván, hogy így majd visszakapja férjét. A meglehetősen szokatlan kérést az író teljesíti. De nemcsak a prologusban esik szó erről, hanem közben a regény vonulatát időnként megszakítja ez a kerettörténet. Tulajdonképpen a regény megszületésének története, helyenként már-már regény(csíra) a regényben. Mindkét esetben érzékeljük a költő keze nyomát, a lírikusét, aki a belső, lélektani folyamatok „mérnöke”, s aki ugyanakkor fordulatos, élvezetes történetet mesél el. A feleség és a férj válságos történetét, két szemszögből, eltérően pl. Németh László *Iszony*ának eljárásától, ahol Kárász Nelli szemszögből látunk mindent.

Az is a mű szerkezeti sajátosságaihoz tartozik, hogy egymáshoz kapcsolódó novellafüzéreknek is láthatjuk a különböző részleteket. Önálló részleteknek, amelyek persze szerve-

sen épülnek egymásra. Miként egy jól szerkesztett verseskötetben a lírai művek egymás utánja. S az is érdekes, hogy a főszereplők névtelenek. Fiú és lány, férj és feleség. Ez nem a jelentéktelenség jele, hanem sokkal inkább az általános jelenség, a típusok felmutatását szolgálja. Ahogyan a fény megjelenésétől a teljes válságig elérkezünk. „A fényvel mintha zene is érkezett volna, s utólag megesküdött rá, hogy a napporban virágszirmok is lebegtek súlytalan, mint Éva körül a Teremtés hajnalán.” Vagy ugyancsak Az alku című részben: „Így ért össze fény és árnyék. Lett egyikből a másik. Benne ekkor kezdődött el a történetük.” A történet meghatározott térben és időben játszódik, ám erénye, hogy bárhol és bármikor megtörténhet. (Erre utal a Prologus ősi epizódja is.)

Vagy azt is mondhatjuk, hogy a Lány akár a hajdani görög asszonyokra is emlékeztet. Aki persze „Nem fog Pénelopé szövőszékéhez ülni, inkább maga is útra kel.” Az emlékek és a jelen egymásba ölelkező pillanatai, egymást erősítő elemei igencsak fontosak itt. Mint ahogy a címbe emelt szomjúság-motívum is. A szomjúság a boldogságra, a szerelemre, a feloldozásra vonatkozik, vagy éppen arra, amit várunk a másik embertől. Vulgárisan a fizikai értelemben vett szomjra is gondolhatunk, hiszen a regény költőfigurája iszik rendesen... És motívumnak is fölfoghatók bizonyos fejezetcímek: *Tévedés, Készülődés, Alámerülés, Törés, Újjászületés*. E fogalmak és szavak jól tükrözik a két ember történetének különböző állomásait. A kapcsolat megromlásának számos oka van. Szerepet játszik benne a nő zavaros múltja, a férfi sok hajdani kicsapongása, szeszámora. Szentmártoni János jól érzékelteti az okokat az időbeli ugrálásokkal, a vissza-visszatérő mozzanatok felidézésével. A szomjúság oltásának stációival. Hasonlóképpen a férfi, a költő önelemzéseivel, a saját sorsával és gyarlóságával szembenézni tudó ember jelzéseivel. Egy erre vonatkozó

Papp Árpád Úrvacsora

*Kántortanítóm, Kiss József és „korunk szentje”,
a Nobel-békedíjas Albert Schweitzer emlékezetére*

Odalent még bíbor terítővel
letakarva az asztal,
Idefönt már, a tüdőtágulós harmóniumnál,
a borissza vén iskolamester
Reszketeg ujjakkal tördeli-osztogatja
Az örökkévalóság megemészthetetlen,
fekete-fehér kis csontdarabjait.

Az aszalói református templomban – fotó: Csernák Máté
Szeretettel gondolunk a nyolcvan évvel ezelőtt született
Papp Árpád költőre, műfordítóra. A szerk.

fontos részlet: „Amíg meg nem szólalnak benned a versek. Mert aztán maradék erőddel kezdesz mindent átpakolni, áttolni, átpasszírozni beléjük... És megpillantod a hajnalt.”

A huszadik században oly sok művet hozó tudatregény hatásai is fölfedezhetők a *Szomjúságban*. Ízig-vérig modern próza. Az idő haladtával hőseink egyre inkább megismerik egymást és önmagukat. Közben előkerül a szülők sorsa és története is. Van ebben is folytonosság, hiszen a nemzedékek mintegy egymásnak adják a válság jeleit. Az eltűnő, eltávozott apák rejtelmét. A nagy társadalmi változások részesei és áldozatai ők – sugallja a mű. Közben a *Prológus* folytatása itt-ott megszakítja a sztorit, és egy másik sztori, az íróé lép elő. A *kiadóban* című rész akár egy egyfelvonásos színházi játék is lehetne. Az öreg író és a fiatal kiadóvezető dialógusában két nemzedék vált gondolatokat, csap össze. Érzékeltük ezáltal az irodalmi érték és a világ értéktelenedésének összetevőit.

Hasonlóan érdekesek azok a részletek, amelyekben a hetven fölötti író és a regény hősnője különös és titokzatos viszonyáról olvashatunk. Mindezek szerves részei a műnek, a különböző részek egymást erősítik. Az írói objektivitás kevésbé lesz meghatározó, az író résztvevője lesz a cselekménynek.

Így, együtt válik fontos művé a *Szomjúság*, amelyben a veszteség és a diadal elviselését állítja a középpontba Szentmártoni János.

BAKONYI ISTVÁN

*Szentmártoni János: Szomjúság,
Budapest, Magyar Napló, 2016*

Kerék Imre Hellászi ős

Papp Árpád emlékének

Honnan kísér ez a sugárzó dallam,
ily leheletmód lebegően,
akár a szívárványszínek
a kitárult égi mezőben? –

Ólmosan csillog a kikötő öble,
ahogyan ráterül a selyem-fényű
alkonyat bontakozó bakacsinja.
Hallod és érzed, mintha
ritmikusan lélegzene a mennybolt;
üde – fanyar ős-édessége árad
lenti mélységnek, fönti magasságnak
most és majd utánunk az időben...

Sirály vijjog, magános őrszem.

S a sűrűdő sötétet átszövi
miriád kabóca ciripje,
mintha a lét őstelevénye
harsogná énekét érzékeidbe...

Bölg Egidio testvér

Enek

a szeretetről

Ó, szeretet, szép testvérem,
 én legszebb testvérem,
 kövek és vaspántok nélkül
 építs egy várat nékem.
 Szép testvérem,
 kövek és gerendák nélkül
 egy várost építs nékem.

Építs nekem egy várost,
 de ne legyen kőből és vasból,
 várat is adj hozzá nékem,
 de ne álljon téglafalakból.

Szent Egid

Ferences versek

KATONA IMRE FORDÍTÁSAI

Bölg Egidio testvér

Enek

a tisztasághoz

Ó szent és tiszta élet,
 Mi sok jó van tebenned.
 Hűtesz a forróságban,
 Ha fázom, te lánggal égsz, –
 És balgák mindahányan,
 Kik nem tudják, mennyit érsz.

Szent Ferenc

Egyszerű imádság

Ó, Uram, tégy engemet
 a te Békéd eszközévé:

Add meg, hogy ahol gyűlölködés van,
 oda Szeretetet vigyek.
 Ahol sérelem van, oda vihessek Bocsánatot.

Ahol széthúzás van, vigyem az Egyetértést.
 Ahol kétség van, vigyem a Hitet.
 Ahol tévedés van, vigyem az Igazságot.

Ahol kétségbeesés van, vigyem a Reményt.
 Ahol bánat van, vigyem az Örömet.
 Ahol homályosság van, oda hozzam a Fényt.

Ó, Mester, add meg, hogy ne keressem annyira
 A vigasztalást, mint azt, hogy vigasztalhassak,
 Sem azt, hogy megértsenek, mint azt,
 hogy megértsek másokat,
 És azt sem, hogy szeressenek, mint inkább azt,
 hogy szeressek.

Mert bizony
 Úgy van: azáltal kapunk, hogy Adunk,
 Azáltal nyerünk bocsánatot, hogy Megbocsátunk,
 És azáltal nyerjük el az Örök Életet, hogy Meghalunk.

A fotóim én vagyok...

Balog József életműkiállítása kapcsán

Azt tartják, a fotográfus három szemmel lát, s akinek három szeme van, az azt is észreveszi, amit az átlagszem nem. Mindennek az alapja az érdeklődés, az érzékenység, a kiváló komponálásmód. A hetvenéves Balog József *Úton – A fotóim én vagyok* címmel rendezett Agóra-beli életműkiállítása arra példa, hogy aki a fotózásra tette fel az életét, abból soha nem kopik ki e szenvedély. Lát és láttat egyszerre.

Kaposvár „ikonikus” alakját, ahogy Oláh Lajosné alpolgármester asszony fogalmazott a városnap közeli kiállítás-megnyitón, magam is régóta ismerem. Csaknem negyven éve. Cseri gyerek lévén, a ma már építőipari szakiskolaként működő, hajdani Gárdonyi iskola végzőseként hova indultam volna bélyegképet készíttetni első személyi igazolványomba a hetvenes évek második felében, mint az Ady Endre utcai műterembe, ahol Balog József várta a pácienseket. Már régóta nincs meg a műterem, a fotós haját is teljesen belepte a dér, s azt sem tudom, mikor készített utoljára igazolványképet. Az enyém még megvan...

Másik találkozási pontunk a nyolcvanas évek közepe, amikor a Latinca Sándor Művelődési Központ népművelőjeként a Somogy Táncegyüttes menedzselése mellett bábáskodhatam az akkor még ott működő Somogyi Fotóklub tevékenysége körül. A kétévenként rendezett *Barátság hídjá* nemzetközi fotókiállítás ötletgazdája az a messze földön ismert somogyi fotósműhely volt, amelynek Balog József a mai napig tagja.

Önálló és csoportos kiállítások képei sorjáznak előttem, s meglevenedik a tárlatmegnyitók hangulata is. Felültek bennem a MTESZ-székházbeli, válogatással töltött idő, hiszen óriási anyag gyűlt össze a somogyi megyeszékhely testvérvárosában tett barangolásainak képeiből.

Balog József munka közben – Balogh László fotója

Reveláció erejével hatott a kaposvári Csiky Gergely Színház hőskoráról 1991-ben megjelent vékony gerincű, *A hőskor* című albuma, amelyben kéttucatnyi fekete-fehér felvétel kapott helyet Zsámbéki Gábor hajdani főrendező ajánlásával, hiszen Balog Jóska a hetvenes évek elején több éven át színházi fotográfusként örökítette meg az előadások próbafolyamatát – szakítva a régi gyakorlattal, amikor beállított, statikus, mesterkéltné képek születtek. A próbák idején lencsevégre kapott jelenetfotók azonban sokkal hitelesebben tudták visszaadni a színpadi történéseket.

Ahogy forgattam odahaza e kötetet, s ahogy most rá-rápillantok a kiállítás színházi vonulatára, a magyar és a kaposvári színháztörténelem jelentős, legendássá lett korszaka idéződik fel bennem. A fotográfus jóvoltából korán elhunyt vagy nagy kort megért, itt maradó vagy más társulathoz szegődő színészek, köztük öngyilkosságba menekülő pályatársak alakítása mentődött át a mára, fekete-fehér fotókon is megőrizve a Komor István igazgatta teátrum színészegyéniségeit, előadásait – remekül illusztrálva a színházi hőskor darabválasztását, műsorpolitikáját.

...aki a fotózásra tette fel az életét,
abból soha nem kopik ki e szenvedély.
Lát és láttat egyszerre.

A kötetbe rostált, jól komponált fotókból álló képsor nemcsak dokumentálva örökíti meg a pillanatot – egyiken Zsámbéki mellett az *Octopus, avagy Szent György és a sárkány* olvasópróbáján feltűnik Weöres Sándor is – hanem főhajtás élők és holtak előtt, akik szent örülteként Thália templomában érezték-érezik magukat a legjobban.

Amikor 1995-ben a friss Kossuth-díjas Molnár Piroskáról készülő beszélgetőkönyvem képanyagát állítottam össze, a hátlapjára egy régi felvételt szántam. Balog József régi fotóját, amely a *Sirály* egyik kosztümös próbáján készült. Az akkor még törekeny termetű Molnár Piroška Nyina szerepében a nagy formátumú, ám tragikus sorsú színésszel, Kiss Istvánnal örökített meg. Ez az 1971-ben készült fotográfia egyébként a fotóalbum nyitóképe. A beszélgetőkönyv előszóírója, Fodor András nem véletlenül írta bele a fotográfusnak szánt kötetbe, hogy a fotós szépen zárja az emlékezők képeit...

Ahogy a színészek egy része szent örült, úgy a fotósok közül Balog Józsefekre is illik e jelző. Bámulatos nyughatatlanság élt-él benne. Ez a vágy hajtotta akkor is, amikor sorra járta Kaposvár testvértelépüléseit. Az angliai Bath-tól az olasz Schioig, a francia St. Sebastien-sur-Loire-től Csíkszeredáig, a német Glindétől Tverig. Emlékszem, e művelődési központ elődjében *Európába indultam* című kiállítására helyes arány- és esztétikai érzékkel ezerkétszáz felvétel közül válogatta ki

Molnár Piroska és Kiss István 1971-ben a Sirály főpróbáján
Balog József fotója

azt a huszonhat fotográfiát, amelyet a végén falra tett. Persze a testvérvárosokon kívül a moszkvai Vörös tér hagymakupolái elől, s Triesztből és Velencéből is üzent, vagy Párizsból és a Pere-Lachaise temetőből, ahova szintén elment, hogy egy szál virágot tegyen Nagy Imre emlékművére.

Párizsi fotográfiáira olyannyira büszke, hogy egy hangulatos kisfilmet is összeállított a francia fővárosról, felvillantva a legfőbb nevezetességeket. Nemcsak látni, hanem láttatni indult Franciaországba, s gyermeki lelkülettel rácsodálkozva adta vissza mindazt, ami rázúdult az ott töltött napok alatt. A mindennapok pulzálása mellett jelenné lesz a múlt, a történelem szele suhan át a látványon. A Montmartre bohém művészvilága elegyedik a hétköznapi „adok-veszek”-jével, templomi áhítat állít meg bennünket, hogy gyertyát gyűjtünk szereteteinkért, vagy éppen elámuljunk az égbetörő modern épületeken, a XXI. század lenyűgöző építészeti csodáin, amelyek egy világváros meghatározó részei.

Szent és profán különös elegye a párizsi válogatás, amelyből az évek során számos egyéni kiállítás nyílt, de a kollekciónak

egy-egy darabja csoportos kiállításokon is megjelent – elismerést hozva alkotójának. Balog József Párizsa megbabonáz bennünket, s arra inspirál, hogy már holnap induljunk a „fények városába”. Hogy magunkba szívjuk a szabadságot, a derűt, az ott élő sokféle nép kultúráját, vagy éppen e mondén világ színes forgatagát. Vár bennünket a Szajna, a Notre Dame, a Sacre-Coeur, a Diadalív, a Pompidou központ, a Folies Bergere, s a Louvre is – Mona Lisa mosolyával...

1995-től az amerikai békefenntartókat is fényképezte, aztán elindult Boszniába, hogy lencsevégre kapja a szétlőtt Sarajevót, az ott élők háború utáni életét. 1997-ben pedig kijutott Okucsányiba – hű krónikásként tudósítva a békefenntartók mindennapjairól. Munkáját emlékplakettel jutalmazta a Magyar Honvédség.

...személyében a szent örült
és a homo ludens, a játszó ember
kapaszkodik össze.

Balog József életműkiállítása meglehetősen sokszínű, sokrétű, hiszen maga az életmű is számos rétegből áll – mindvégig az élet diadalmát hirdetve. Gazdája személyében a szent örült és a homo ludens, a játszó ember kapaszkodik össze. Talán ezért képes felhívni a figyelmet emberre, eseményre, produkcióra. Ezért tud megajándékozni bennünket a látvány örömeivel és hatásával, a kép sugallta gondolattal. Ezért gerjeszt bennünk kritikát – negatív vagy pozitív előjellel – hiszen mindenki azt lát bele képi világába, azt dicsér és azt kifogásol komponálásmódjában, amit csak szeretne. Senki sem lehet tökéletes, és ezt a tökéletlenséget Balog József is vállalja. Mert az ember esendő. Esendőségünkben pedig – tudjuk jól –, mindig ott van az erő, a tettekérség is...

Mit kívánhat a fotográfusnak a jegyzetíró? További „úton levést”, töretlen alkotókedvet, szent örületet és játékoságot, sok humort, s azt, hogy munkáival – ahogy egész életében tette –, továbbra is szülővárosa, Kaposvár hírnevét öregbítse, és mindig elmondhassa: „A fotóim én vagyok”.

LÓRINCZ SÁNDOR

Jövedelemadó 1%

TISZTELT OLVASÓNK! KEDVES BARÁTUNK!

A Búvópatak szerkesztősége és kiadója nevében arra kérjük a lap olvasóit, barátait és szerzőit, hogy személyi JÖVEDELEM-ADÓJUK 1%-ÁT A BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY javára ajánlják fel!

A kedvezményezett adószáma: 18776278-1-14

A kedvezményezett neve: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány legfőbb feladatának a Búvópatak folyóirat kiadását tekinti.

KÖSZÖNJÜK!

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasszerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin,

Németh István, †Papp Árpád, Sarusi Mihály

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. március

Sokszorosítás sorszáma: 3/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11-13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Gyékényátirat – Ország László elektrográfiája

Kapható az újságárusoknál

A *Búvópatak* az egész országban – Budapesten és a megyeszékhelyeken – kapható az újságárusoknál. A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓNK

Nemzeti
Együttműködési
Alap

9 771588 933004

17003